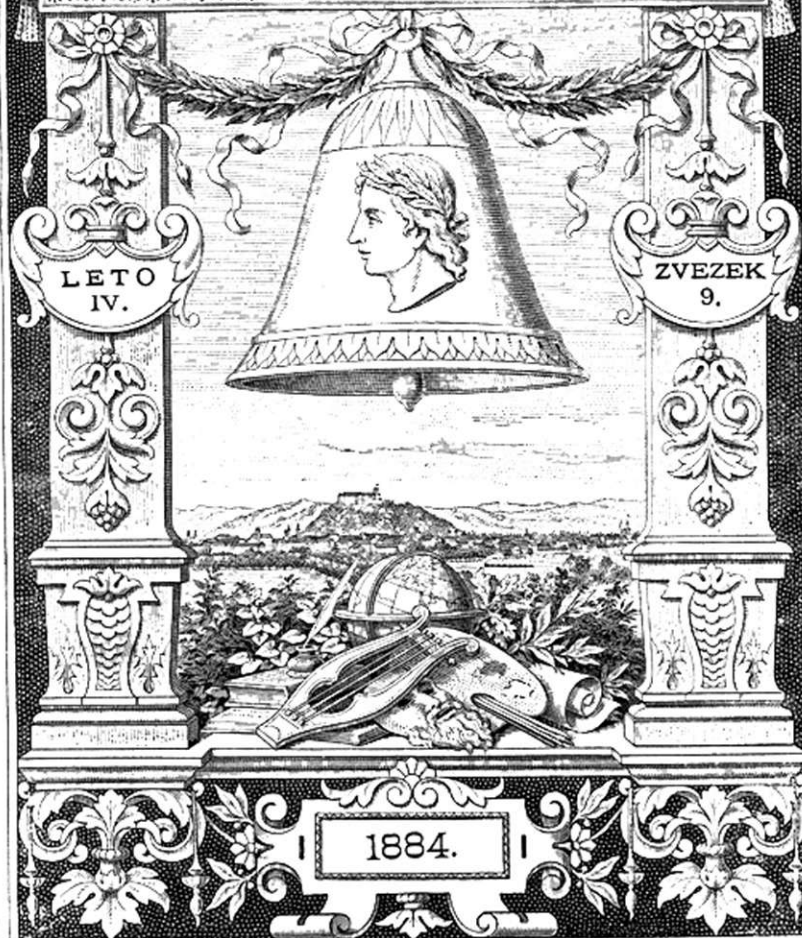

Ljubljanski

ZVON.

Vsebina 9. zvezka:

	Str.
1. Gorázd: Najlepša pésen	514
2. Dr. I. Tavčar: Mrtva srca. Povest. (Dalje.)	515
3. J. Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih. 21. Peter in Pavel	526
4. G. Jeréb: Josip Podmilšak, slovenski pisatelj	530
5. S. Rutar: Akvileja. V.	535
6. J. Starè: Vinko. IV.	541
7. J. K.: Rožmarin. Pésen	547
8. J. K.: V gaji. Pésen	547
9. J. K.: Vrag. Pésen	547
10. L. Pesjakova: Popotni spomini. III—IV	548
11. J. Cimperman: Pévsko gáslo	553
12. J. Trdina: Vinska modrost. 12—17.	554
13. Svoimir: Venóci cvetlici. Pésen	556
14. K. Štrekelj: Novejši pisatelji ruski. II. Turgénev	557
15. Književna poročila:	
X. Fr. Wiesthaler: Geschichte der slavischen Literaturen	563
XI. I. Šubic: Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain (1754 bis 1883)	568
16. Slovenski glasnik	572

Listnica upravištva. Gospodom: Jos. Buh, Perham, Ottertail Co. Minn.; J. Murnik, Wahpeton Richland Co. Dak. Ter. Vašo naročnino za l. 1884. smo prejeli. — G. James Tr. Wabasha, Minn.; g. J. T. Mazeppa Minn. Vse v redu! — G. A. O. cor. Western et Superior Str. St. Paul, Minn. Bonačeve platnice, v Ameriko poslano veljajo 90 kr. — G. Fr. S. v H.; g. J. V. v L. pri K. Nismo niti „boječi“, niti „maloverni“, niti „nezaupni“, ampak ustavili smo Vam list, da bi Vas s tem opozorili, ka je pošla Vaša naročnina. Tako ravnamo brez nobenega iznimka z vsemi gospodi naročniki, ki o pravem času ne ponové naročbe. Zatorej nič zamere! — Nekaterim gg. reklamantom: Nered v razpošiljanji večkrat nastane za tega delj, ker nam prenarojene adrese mnogokrat dohajajo prepozno, ali ker se nam po ovinkih pošiljana naročnina ne izroča o pravem času. Bodite uverjeni, da je upravištvu točnost in red — suprema lex! Nam samim je jako neljuba vsaka pomota, katere v resnici največkrat nismo sami krivi. — G. A. S. v K. Ker plačujemo nagrado vsakemu spisu, katerega je končí polna stran, zato niti gg. sotrudnikom ne pošiljamo lista zastonj, ako tega izrecno ne zahtevajo.

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Izdajatelj:

Janko Kersnik, Fr. Levec, Jos. Stritar, dr. Ivan Tavčar.

LETO IV.

V LJUBLJANI, 1. SEPTEMBRA 1884.

ŠTEV. 9.

Najlepša pésen.

Tu torej gomila njegova leži,
Tu torej zdaj srce pokojno mu spi!
Glej, plošča še kaže kamnéna
Njegovega črke imena.

Pač dolgo že, dolgo je tu pod zemljój!
In meni se zdi, kot bi bil pred menój:
Ves, kakor mi žije in diše,
Ves, kakor pravljíca ga riše.

Pod célico svojo sedí samotár,
Na vrtu sam s sábo golčí samotár;
Čujó ga le rože cvetóče
In ptice po drevji pojóče.

„Mariji na slavo do danes sem pel,
Prepevati druge zdaj péсни bom jel; —
Vam, ptice, odslé bom prepeval,
Vam, rože, srcé razodeval.

„Najlepše vas péсни navaditi čem,
Ki sam je pred brati zapeti ne smem.
In vender jo moram zapeti,
Ní moči je v srci imeti.

„Saj skoro, saj skoro me v grob položé:
Ob njem se nasélite, ptičice vé,
Iz srca cvetice mi kljíte,
Gomilo preprézite, krijte!

„Stoletja pod zemljo že spaval bom jaz,
Nad máno pa pésen to boste tačas
Ve, pevke, mi vedno še pele,
Ve rože sladkó jo dehtele.“ . . .

Pa ko je redóvník zatisnil okó,
Zagrebli ga niso pod živo zemljó:
Sred cerkve so grob naredili,
Nanj marmor težák položili.

In pésen, ki pel jo je Stanko nekdáj,
Kakó bo pri gróbu njegóvem sedáj
Iz slavčevih grl mu kípela,
Iz čašic cvetličnih puhtela?

In túkaj gomila zdaj tvoja leží,
In túkaj zdaj srce pokojno ti spí!
Dà, plošča na tleh mahovita —
Na nji imé tvoje se číta.

Sred bujnega gaja, košatih drevés,
Med písanim cvetjem tvoj grob je tu vmés!
A v krogu sred gozdne temine
Razsute stojijo zidine.

Mar vékov vihár je zató sém prihrúl,
In zid samostanski zató je razsúl,
Da tvoje le želje bi branil?
Da pésen bi tvojo ohranil?

Čuj, v glasih stotérih odmeva sladkó: —
Menihovo pesen pač ptice pojó!
Uhó mi poslušá, poslušá . . .
Umévati záčne jo duša.

Ni li o ljubezni tá pésen, ni li?
In kot o svobódi se li ne glasi?
O nádeji pač pokopáni,
O zlati svobodi prodáni! —

Gorázd.

Mrtva srca.

Povest.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

Sedemnajsto poglavje.

Prosim te, tujka ljubezniva,
V mé ne vpiraj temnih očí,
Da se ljubezen nepremagljiva
V mojem srci ne obudi.

Simon Jenko.

Tisto jutro, ko je knez in škof zapustil Nižavo, bilo je tudi na višavskem dvorišči več življenja, nego li navadne dni. Iz hleva sta bila hlapca izvlekla starega, koščenega konja, ki je dosedaj vlačil plug in brano po graščinskih njivah, ali pa vozil butarice in hlode po gozdnih, blatnih potih. Malokdaj je užil kaj ovsa, za tega delj so štrlele kosti ž njega, kakor štrli ostro kamenje z neplodnega Krasa. Nered je zapuščal prijetne svoje jasli in skoraj spehali so ga na plan pred hlevom, kjer ga je pes ob verigi vzprejel z glasnim lajanjem. Melanholično je povetil glavo ter čakal, da bi ga uprégli v voz, v tezalnico! Ali danes mu je bila namenjena bolj gospóska usoda: čez trebuh so ga tesno s pasom prevezali in na hrbet mu pritiskali staro, ogóljeno sêdlo, ki morda že ni rabilo pol stoletja!

Pri sedlanji sta počenjala hlapca svoje šale, v veliko radost drugi družini, ki je bila ravno odkosila in je od mize sem tik véžnih vrat opazovala čudni ta prizor.

„Kaj li bo danes, da mora koščenjak v gospóska to obleko?“ vpraša hlapec Miha. „In ravno danes sem mu nasúl ovsa, da je šlo čez jasli! Hudika, da bi se le nesreča ne pripetila! Žival ni taka, žival je iskrnata!“

„Splašil se ne bo,“ odgovori volár Jaka, „ker ga je podkov malo otiščála. Res, sreča, drugače bi ga gospod še ne ukrotil!“

„Pójaj mu muhe!“ kriči Miha, „kopita mu moram omiti, da me hudir ne vseka! Žival ni taka, žival je vroče krvi! Pójaj mu muhe!“

S slamo mu je obrisal kopita. Končavši to delo pa reče: „Prav čedna kopita so še, malo široka, kakor lopata. No, pa to je še boljše, vsaj bolj varno stopa!“

„Molčita vender,“ kara ja stari Jarnej, stopivši iz veže, „molčita in mirujta! Naš gospod' si napravi lahko konja, kakeršnega žive dni videla nista, in ga žive dni videla ne bosta. Hvaljen bodi Bog, daj mi uzdo, Jaka!“

„Kaj pa bo danes,“ vpraša Miha radovedno, „pride li Elijev voz, da se bomo odpeljali proti nebesom?“

Glasno smijanje razkači starca: „Ne smijajte se! Naš gospod bi imel lahko lepega konja, pa ga neče! Hvaljen bodi Bog, dosti je denarja! A tudi ta konjiček je še dober. Star je nekaj! Hvaljen bodi Bog, kdo pa se ne postara na svetu! Za naša pota je konjiček še predober!“ Ponosno je tiščal uzdo v roki in z zeleno vejo odganjal osedlanemu konju muhe, ki so mu sedale po velikem trebuhu.

„Ovsa res ni dosti zobal!“ prične Miha na novo razgovor.

„Kdo naj zoblje oves dan danes!“ odgovori starec suhotno. „Ali mislite, da ga imajo óni na Nižavi? Osát in slamo hrustajo, in še tisto plesnivo!“

„Oves ste pa Vi prodali!“ Miha je izpregovoril te besede ponižno, samó besedico „Vi“ je nekaj bolj naglasil, kar je prouzročilo, da se je družina takisto na tihem smijala.

„Kaj praviš, fante!“ zatogoti se v svojem poštenji zadeti major-domus višavski.

„No, no,“ odreže se Miha, „za gospoda, ne záse, za gospoda!“

Stari konj, ki je dal povod vsemu temu govoričenju, vonjal je do sedaj po tleh za dróbjem slame in sená. Kar je ujel iz prahú, to je s tiho zadovoljnostjo hrustal s starimi zobmi. Tedaj je pa živinče hipno dvignilo težko svojo glavo, pričelo po zraku vohati in konečno je dalo od sebe nekaj grdega rezgetanja, kakor da je izteknilo kaj zeló prijetnega! Začuje se konjskih kopit topót in po poti iz gozda prijezdi grofica Lina.

„Ta iz Soteske je!“ pravi Jarnej.

„In kako jezdari,“ dostavi Miha. „Ni čudo, da strahuje hlapce in dekle v Soteski. Bolj se je bojé nego li starega grofa! Kam neki plazi!“

„Gospodar je v Soteski,“ vtakne se vmes tudi volár Miha, „in še grof se trese časih pred njo, pravijo. Kam se ji pač tako mudí! Prav po generalsko sedí na konji! Ni napačna taka ženska!“

„Hvaljen bodi Bog, k nam gré!“ zastoka stari, „in gotovo zavoljo meje!“

Res se je grofica s konjem kači jednako bliskoma zavila okrog zidovja in zdajci obstala sredi višavskega dvorišča. Na mah je ukrotila

konja, ki je razlučen grizel železo ter otresal ponosno glavo, da so pene letele na okrog. Z belo ročico ga je potrepála po svetlem vratu in izpregovorila nekaj nemških besed konju svojemu v hvalo. Potem še le je dvignila ošabni obraz, z nepopisnim zaničevanjem opazovala nekaj časa osedlanega starega konja in kupe gnoja, ki so pred hlevi od nekaj kužili višavsko ozračje.

„Kdo je tu gospodar?“ vpraša grofica mrzlo. Pričela je z uzo nagajati konju, da je prišel v ogenj ter plesal s krasno jahačico po peščenem tlaku. Ko ga je brez težave zopet umirila, vpraša še enkrat: „Kdo je tu gospodar?“ Stari Jarnej ji v prvem strahu ni vedel česa odgovoriti. Njegovi tovariš, koščeni rujavec pa je hotel porabiti lepo priliko: dvignil je mršavo glavo in raztezal mehke nozdrvi proti gospôskemu sorodniku iz Soteske. Ali ta ni hotel napraviti tega plebejskega znanja, umeknil je ostro črtano glavo v stran in samó z vitkim kopitom udaril enkrat ali dvakrat ob tla, kakor bi se pri svoji zapovednici pritoževal, da ga je privedla v tako kmetsko soséščino. Oni z Višave premeknil je na to okorne noge, da bi prišel bliže.

„E-há!“ zarjove starec, „kam siliš, koščák? Tu ostani no! Kdo je gospodar, ste vprašali? E, dobro, da ravno prihaja! Stoj no, polt rujava!“

V tistem hipu stopi Bogomir iz veže. Najprej opazi samó osedlanega svojega šarca; a ko ugleda tudi grofico, izpreletelo ga je, kakor bi se sramoval. Nasproti njeni aristokratsko-poetični podobi dozdevalo se mu je to staro, umazano dvorišče silno prozajično. Tisti hip je opazil prvič, kako neukusna je gnojna luža pred hlevom, in kako je raztrgana lesena streha po poslopjih. Tudi zidovje se mu je videlo sramotno umazano, kakor bi na Višavi ne poznali ni apna ni zidarjev. Sramoval se je! In sredi vsega pa še ta suhoreberni konj, po zunanjosti čisto onemu jednak, na katerega je nekaj sédal znani vitez španjolski.

„Grofica soteška povprašuje po Vas!“ kriči mu Jarnej naproti. Starec se je odločno bal te ženske in želel je, kar najhitreje prepustiti konja gospodarju svojemu.

„Smo ga že osedlali, rujavca!“ poudarja zavedno, „prav kakor ste ukazali!“ Ko mu gospod, ki je bil o tem še bolj zméden, ničesar ne odgovori, obrne se h konju.

„E-há! prestopi se, koščenják!“ In ko se konju ni hotelo prestopiti, pograbi z obema rokama povodec in ga izkuša tako po vsi sili spraviti z mesta in na mesto, kjer je stal mladi gospodar. Ali konj ni hotel z mesta, in ko ga je starec z vso močjo vlekel, napele so se mu žile na suhem vratu in v nekako horičentalno ležo se mu je

spravila glava, da je bilo groza pogledati nestvorno žival. Vmes pa je kričal stari Jarnej svoj „e-há“ in rotíl se je, kakor bi se močno srdil. Toda živinče se vender ni hotelo prestopiti in ko mu je Jarnej takisto pri glavi vlekel in vlekel, obračalo je debelo a motno svoje okó proti gospóskemu sosedu: češ, tudi mi, ki smo pri poljskem delu opešali, imamo časih svoje trme!

V tem se je bil Bogomir s klobukom v roci in s primernim poklonom približal kontesi, katere konj ga je z žarečimi očmi ogledoval in nekolikokrat zasopíhal proti njemu.

„Vi ste torej tu gospodar?“ izpregovóril trdo grofica. Z visocega sédeža svojega mu je premerila osebo od glave do tal, in potem od tal do glave.

Zarudel se je, ko ji je odgovoril:

„Sem, in ime mi je Bogomir Lesovėj!“

„A jaz sem hči grofa iz Soteske!“ dejala je na to ona skoraj ironično ter nagnila glavo, toda prav malo.

Bogomir se globoko prikloni. Iz njegovih pogledov je morala sklepati, da je radoveden, česa tu išče hči grofa soteskega?

„K opravku torej!“ izpregovóril ponosno jahačica. „Vi sekate danes na Logu, kjer mejite ob našo zemljo, to je ob zemljo, ki je mojega očeta last, ekselencije grofa Antona v Soteski!“

„Res! In ravno sem hotel iti na mesto, da bi mi kaj mladega lesá ne posekali!“

„Meja, se vé, Vas ni mnogo skrbela!“ odgovorila je trpko.

Tu je menil stari Jarnej, da je napočila dóba njegova. Usili se brez omahovanja v razgovor.

„Meja je tam,“ prične počasi, „tako vidna, da jo dobim, če sem slep in po noči. Tu pri Ločniškarjevi mlaki je tista stara smreka, ki se ji lubje lušči, ker so ji zažgali smolo. Posušila se bo, ta je gotova! Od te smreke pa kakor nit dalje do robóvja, ki je z mahom obrasteno. Na tem robovji je umrl onega leta stari ovčar, tisti Tržačan Luka. Žganja se je bil napil čez mero, in to se je vnelo v njem. Drugo jutro smo mrtvega dobili v gozdu in z glavo je slonel na tistem robu. Od roba dalje pa za dva vatla v krivíno in potem zopet kakor nit ravno proti severju dalje! Moj Bog, meja je očita, vsak otrok jo pozná! Se vé, kdor je videti neče, ta je ne vidi! In graščinski ste tam zmeraj radi uhajali čez njo, da ste dosegli kak hrastiček, ki je rasel na našem! Taka je! Hvaljen bodi Bog!“

Starec se je v tem govoru zeló razvnel in opazil ni, kako mu je gospodar dajal znamenja, naj utihne. Popisati pa se ne dá, kako se je

izpreminjal aristokratski obraz mladi kontesi: satiričnost, zaničevanje in Bog vé kaj vse jednacega izraževalo se je med govorico starega služabnika na tem obrazu. Izpregovorila je z zvenéčim smehom:

„Pri Vas, gospod Lésar, videti je, da so Vaši hlapci Vaši gospodarji.“ Malicijozno je naglašala besedico „Vaši.“ —

„Lesověj! Lesověj! Kontesa, ali odpustite staremu zvestemu služabniku, ki je že vse dni življenja svojega pri ti hiši.“

Bil je močno v zadregi. Grofica obrne konja: „Ako Vas je volja, pojdiva na mesto! Sami se bodete prepričali, kje je pravica. Druzega ne zahtevamo, nego pravico samó.“

Z bičem zadene stegno svojemu konju; le-tá se spustí takoj v lahen tek. Zapustila je dvorišče, ne da bi čakala Bogomirovega odgovora. Temu ni ostajalo druzega, nego splezati v sédlo. Pri tem mu je pomagal Jarnej in godrnjal:

„E, mnogo so nam pokradli graščinski, in še več bi nam bili, da nisem pazil kakor postójina na tisto mejo. Že grofov oče je silil na naše. Taka je! Čemu bi se več govorilo!“

„Za božjo voljo, molčite vender!“ vzdihne Bogomir, sedéč na svojem konji. Le-tá se s prva niti premakniti ni hotel. Brskal je z nogami, nekaj kratov na mestu zaplesal na okrog ter izkušal zadnji del težkega svojega telesa dvigniti v zrak. Ko ni vse nič pomagalo, udalo se je konečno živinče in s smešnimi skoki odrinilo z dvorišča. Tu je ostal starec na mestu in gledal za njim. Z velo roko si pogladi sivo glavo in reče bolestno:

„Danes bo pa šla meja in nekaj sežnjev višavske zemlje ž njo! Dobro in poštene višavske zemlje! In če bo hotela deset tisoč kubikov hrastovega lesá, dal jih ji bo! Dal, ker je mlada! Hvaljen bodi Bog!“

Ona dva sta nekaj časa molcé jezdarila po gozdni poti: grofica naprej, Bogomir pa nekoliko korakov zadaj. Priliko je imel opazovati vitko njeno teló, ki je z nepopisno gracijoznostjo tičalo ter se gibalo v sédlu. Z gracijoznostjo pa se je družil plemenitaški ponos, ki je svojstvo samó porojenim plemenitnikom. Vsa njena podoba je dihala mrzlo lepoto, katera je mlademu spremljevalcu v hipu zmedla vse misli, da je pozabil na komični položaj, v katerem se je brez dvojbe nahajal. Bil je jezdec, a ne preizvrsten, in časih se je v resnici videlo, kakor bi hotel poiskati pot s sédla navzdol. Pri tem je delal stari konj neprijetne skoke, da je Bogomir sedaj in sedaj že hotel pograbit sédlo, da bi se vzdržal v višini, in da bi ne padel na pot, kjer so se kazale luže in črno blato. Njen konj pa je premikal elastične svoje ude, kakor srna pogorska, in kontesa je sedela na njem varno in zavestno, kakor

bi na noben način iz sêdla uiti ne mogla. Bilo je veliko nasprotje med njo in njim, in samó se je vrivalo v oči to nasprotje! Ali naš Bogomir ni ničesar opazil, tudi ne, kako se je nekolikokrat ozrla po njem in konji njegovem ter le s težka zadržavala smeh, ki ji je silil na kipeče lice.

„Vi ste že delj časa tu, gospod Lésar?“ vprašala je napósled.

Mimogredé je vsekala z bičem po grmu, da je zafrfetalo zeleno listje na vse strani.

„Lesovój, kontesa, Lesovój!“ popravlja Bogomir ponižno.

Ravno tedaj sta morala prekoračiti veliko lužo. Ker jo je grofice konj premeril z mogočnim skokom, storil je osedlani rujavec isto tako, Bogomir pa se je le s težavo obdržal v sêdlu.

„Glejte, da ne padete!“ dé grofica s prav odločno ironijo. „Sicer pa Bog izgovarjaj tatarska vaša imena. Meni se vselej jezik zapléta, če mi morajo med zobe! Odpustiti mi morate torej, če se mi pri Vašem imeni ne godí drugače; saj vas do danes ni poznala nisem!“

Razsrdil se je nekoliko.

„Ekselencija, grof Anton Babo,“ izpregovoril je pikro, „prišteva se glavnim stebrom slovanstva v tej pokrajini! Naša imena ne smela bi v njegovem dvorci . . .“

Ni mu pustila, da bi bil dogovoril.

„A!“ dejala je ter z bičem zopet udarila po grmu, „Vi hočete na to polje! Midva sicer nisva poklicana, soditi o političnem delovanji mojega očeta. Ali kolikor poznam ekselencijo, je v prvi vrsti katolik, v drugi vrsti pa grof in tajni svétnik Njegovega Veličanstva. Kar je še potem, je le za tega delj, ker je katolik in grof! Slovanstvo pa nima pri tem ničesar opraviti. Upam, da më umejete, gospod Lesovój!“

Sedaj je njegovo ime izgovorila že pravilno.

„Vi ste brez dvojbe demokrat?“

Z roko je potegnila uzdo, da je konj obstál. Obrnila se je k njemu in temno njeno okó se je uprlo vánj, kakor bi ga hotela pozvati na boj.

„Demokrat? V tem pomenu, da smo vsi jednaki na svetu in pred Bogom, sem pač demokrat!“

Srčno in brez bojazni se je upal pogledati ji v srpo okó.

„To sem vedela takoj!“

Korakoma odjezdi dalje. „To sem vedela takoj! Vaša krivda ni, ker ste ravno otrok stoletja svojega. Vzgoja naših časov je taka, površna, brez jedra bi dejala! Odkar imamo francoski upor, ubijajo posebno vneti preroki zbegani mladini v glavo tiste grozne nazore, ki sta jih tedaj poródila strah in umor ter jih krstila s sveto kraljevo krvjó. In za tega delj dobivajo še plačo od naše dobrovoljne države

ti krivi preroki! Vzgojenci pa so potem vsi demokrati in nalogo svojega življenja vidijo v tem, da zavidajo nas aristokrate, in da nas v mislih moré in pokladajo pod giljotino!“

Tu se ji predrzne Bogomir od strani nasprotovati: „Po mojem mnenji, grofica, stvari in razmere niso tako grozne, kakor jih Vi opazujete s svojega stališča, odpustite, da dostavim: s svojega subjektivnega stališča!“

„Ne tako grozne,“ odgovori srdito ona, „še groznejše so, čestiti moj gospod Lesovój, še groznejše, kakor pravim! No —“ in zopet obstane s konjem in zopet obrne proti njemu srpo svoje okó — „pa recite sami in trdite, če se upate, da niste v sredi svojega demokratičnega srca uverjeni, da je plemstvo silno nepotrebna, smešna in krivična institucija in žalosten ostanek tistih tujih časov, ko so še surovi klativitezi gospodarili vrhu holmov, kjer še dan danes pričujejo o njih podrte, stare zidine?“

Vsak bode rad pripoznal, da je bilo to vprašanje kočljivo in da se je mladi mož nahajal v stiskah, katere je tem bolj občutil, ker je tedaj že občudoval, v vsakem oziru občudoval krasno svojo nasprotnico. Notranjega uverjenja žarovitost ji je plapolela po obrazu, da je vsa njena podoba vzprejela nekako vzorno lepoto, ki je Bogomira po polnem omamila. Ni ji vedel odgovoriti, zatorej se je še bolj razvnela, in še jedenkrat vprašala: „Pa trdite, če se upate!“ Posamezne besede so ji tako rekoč sikale izmed zob, da so se komaj čule.

„Smešna, krivična, nepotrebna institucija, grofica,“ odgovori Bogomir na to, „tega bi nikdar trditi ne hotel! Piramide egipčanske, ki se na meji puščave dvigajo proti vedno jasnemu nebu, ki pa jih je nekdanj sezidal tlačén in trpeč rod, kdo bi trdil, da so smešne, nepotrebne! Veličastni ostanki so starodavnih časov! In svete naše bazilike, in stolpovi božjih hramov, kdaj so se že sezidali! Ali kdo bi dejal, da so nepotrebni ostanki srednjega veka! Veličastni spomeniki so, ki še sedaj navdušujejo človeški rod! Nikdar bi torej ne trdil, da je plemstvo smešna institucija! Naravno pa je, da sedaj, ko je omika svojina vsemu rôdu, ne more imeti tistih vplivov, kakor nekdanj, ko so se plemiči po omiki razlikovali in odlikovali od drugih stanov!“

„Vaše mnenje je zatorej“ — in tu zopet požene konja — „da je tako imenovani olikani in omikani kmet tiste vrednosti in cene, kakor grof, čegar predniki so v križarskih vojskah s svojo krvjó pojili Palestino pekoče ravnine!“

„V istini ne vidim bistvenega razločka!“

„Ha! Vi govorite za olikanega kmeta. Za Boga, pustite me v miru s kmetom in njega omiko! Kar ste pričeli omiko nositi med

kmete, izpremenil se je rod in je hudobnejši, pregrešnejši. Samó po tuji lasti hlepí, in da nismo pazili, odnesli so nam že davno polovico soteske graščine. Moj oče, grof Anton, vé o tem mnogo pripovedovati, čestiti moj gospod Lesovėj! V Soteski pod graščino ob pečini smo imeli nekđaj star trs. S širokim svojim vejévjem se je raztezal po skalínah navzgor in proti jeseni je vse viselo modrega grozdja na njem. Zasadil ga je bil grof Abdon Maksimilijan, slavnega spomina! Ko ga je nekđaj sam cesar počastil z obiskom svojim (Abdon Maksimilijan je bil vpliven, zeló vpliven mož na dvoru!) utrgal je z veličastno svojo roko grozd s tega trsa. V vedni spomin so ga imenovali potem cesarski trs. Grof Anton pripoveduje, da je tedaj, v tistih groznih časih, ko smo še imeli tlako (prosim Vas, nikar ne omedlite pri ti besedi!) leto za letom dozoreval sad na starem tem prijatelji naše stare obitelji. In pili so vino njegovo v spomin tistega dné, ko je bival prevzvišeni cesar pod streho soteško! In pili so ga samó v dneh velikih praznikov! A potem, ko so odpravili tlako, pokradli so takoj prvo leto polovico grozdja cesarskega trsa, drugo leto pa so ga že do jagode obrali! In tako vsako leto pozneje. Lansko zimo pa, ko je vladal hudi mraz, posekali so ga v noči in odnesli, da so v peči kurili ž njim!“

Bogomiru se je nehoté vsilil smeh na lice. Opazila je to kontesa in dejala:

„Vi, gospod Lesovėj, bodete pač trdili: to je malenkost! A rečem Vam, to je pomenljivo, zeló pomenljivo za čase, v katerih živimo! Tako je povsod, v gozdu, na polji, in v górici. Niti praprot v logu, niti klas na polji, niti grozd na trsu ni varen, da bi ga ne odnesla tuja roka! Oče moj, grof Anton, je premehak, za tega delj pa čuvam jaz, da se ne ugonobi last obitelji naše. Za tega delj sva danes tu, ker tudi Vi, gospod Lesovėj, posegli ste (in upam, da nevedé!) po naši zemlji, katero braniti je sveta moja dolžnost. Vender, čemu dalje govoriti, saj se s svojimi nazori itak nikdar strinjala ne bodeva! Sicer sva pa na mestu!“

Res, dospela sta na prostor, kjer so višavski delavci že bili posekali nekoliko hrastov. Na tleh so ležali ti stari velikani, in po zelenem vejévji so klestili s sekirami, da so ivéri letele na okrog. Peli in zvižgali so, in niti v delu niso ponehali težaki, ugledavši gospico. Vedeli so, da bode prepir zavoljo meje. S svojim prepričanjem so stali na stráni gospodarja svojega; zato se jim ni videlo potrebno, ponehati v delu zavoljo te ženske, katere tako ni ljubil nikdo, še družina v Soteski ne!

Kontesa je obstala na malí višini, od koder so se videla posekana drevesa, in tudi mesta, kjer so stala prej. Hipoma (da Bogomir niti

opaziti ni mogel, kje ga je vzela) prikazal se ji je obris iz katastra v nežni ročici; na vratu svojega konja ga je razprostrla ter z rožnatim prstom pričela kazati mejno črto.

„Sedaj vidite sami!“ izpregovorila je zmagonosno. „Ti posekani hrasti so stali v ravni vrsti!“

„Res je, grofica!“

„A tu na obrisu je mejna črta kriva, saj vidite! To je mesto, kjer stojiva, in to je mejna črta! In ta je odločno kriva! Saj vidite!“

„Res je, grofica!“

„Saj vidite, da so posekani hrasti stali na soteški zemlji?“

„Res je, grofica!“

„Torej pripoznate krivdo svojo?“

Bogomir ni videl ničesar, nego li beli prstek, s katerim je plula po papirji! Ali skesano je pritrdil:

„Res je, grofica!“

„Dobro! Ravno prav, da prihaja oče moj, grof Anton! Ž njim lahko uredite vse! Zná se, da hrasti ne smejo Vaši ostati!“

Po gozdni poti je prijezdila tedaj dolga, koščena oseba grofa Antona. Nekoliko začuden je bil, opazivši hčer v družbi tujega človeka. Kontesa mu je takoj razložila stvar ter mu z veliko slovesnostjo predstavila mladega soseda. Potem pa ja zapustí, češ, da sedaj lahko samá vse opravita.

Ko je oddirjala in se skrila v zeleni gozd, izpregovori grof Anton skoraj šaljivo:

„Torej ste res voljni hčeri moji na ljubo pripoznati mejo, kakor Vam jo je ravno kar izkazala? Ped zemlje je in nekoliko ubogih hrastov!“

„Čemu ne?“ odgovori Bogomir lehkodušno.

„Hraste prodajva in tisti denar doboh cerkev v Rakovci, če Vam je prav tako, gospod Lesovėj!“

„Čisto, kakor želite, ekselencija!“

„Vidim, da ste mehak sosed, in da je z Vami lahko izhajati! Ali sedaj je še nekaj!“

Bil je malo v zadregi.

„Kontesa mi bode tičala ves mesec na vratu, če z Vami ne sklenem kaj — pismenega.“

„Vse podpišem . . .“

„Veste kaj, gospod Lesovėj, Soteska ni daleč od tod. Pojdiva tjá in podpišiva kaj površnega, da bodem potem metal pesek v oči hčeri svoji. Bodite uvrženi, da mi do vse stvari ni prav nič. A kontesa mi drugače ne dá mirú!“

„Kakor ukazujete, ekselencija!“

Osemnajsto poglavje.

Evo izbe, gdje mi
kano zvezda tajna
Razsvietila dušu
Nje ljepota sjajna.

Stanko Vraz.

Nekoliko streljajev pod železniško postajo Grčavo, o kateri se je govorilo v prvem poglavju, dviguje se na strmi pečini Soteški grad. Globoko pod njim se vije nam znana Rakovška dolina in modra reka po nji. Od nekdanjega starega grada ostal je samó širok stolp, tičeč tik propada. Gledal je ta stolp pač še tiste čase, ko so spodaj v dolu turške čete napajale svoje konje v zeleni vodi, in čul je tudi obilokrat razlučenih Osmanov rjuvenje, ki so brezvspešno naskakovali skalino, kjer so imeli varno zavetje spoznavalci svete vere! Historičnega pomena je to selišče soteških grofov. V starem stolpu kažejo ti še sedaj sobo, v kateri je spal nesrečni Kacijanar in pripoveduje se tudi, da se je tu nekaj časa skrival sloveč slovensk reformator. Učakal in prebil je ta stolp stotere nesrečne usode slovenskega rodú. Ni čudo torej, da se mu jeklenih časov jekleni zob pozná na vseh oglih. V zidu so se napravile razpóke široke in dolge; v njih pa gnezdiyo vrabiči, in od njihovih gnezd visi stara umazana slama po stari, nesnažni steni navzdol.

Na omenjeni stolp se naslanja novi, v čveteroogelniku zidani grad, s prostornim dvoriščem, visokimi sobami in z zračnimi mostovži.

Tu sem je privédel grof Anton svojega soseda tisto jutro. Pred grajskimi hlevi, ki tiče skriti v gozdu, oddala sta konja ter peš korakala potem med vrtovi proti graščini. Stopivšemu na dvorišče zdelo se je Bogomiru, kakor bi živé duše ne bilo v poslopji: vladala je znana smrtna tihota, katera navadno vlada po aristokratskih dvorcih. Od nekod je pridrl črn pes in skakal okrog grofa, a ni se upal zalajati, da ne bi motil splošnega mirú. Grajski oskrbnik se odluči nekje pri steni ter prihití s sklonjenim telesom. Zgoraj na mostovži pa zapoje zvon, v znamenje, da je hišni gospodar prestopil prag gradú svojega.

Vstopijo v pisarno pri oskrbniku. Tu se je napravilo pismo, kratko in površno, katero sta grof in Bogomir slovesno podpisala. Po končanem tem opravku se je hotel Bogomir posloviti; ali grof Anton ga je povabil, da bi stopil ž njim v gorenje prostore. Bogomir se izgovarja s svojo slabo obleko. Oni pa je odgovoril z veliko ljubeznivostjo:

„Kaj hočete! Saj smo na kmetih! In pri kontesi se bode vendar poslovili!“

Udati se je moral. Po širokih stopnicah odkorakata navzgor po mehki pogrinjáci, da se ni čul korak. Ves čas je govoril grof priljudno; povpraševal ga je posebno vestno, če ima obilo divjačine po višavskih logéh in če je kaj prida prepelíc ali jarebíc? Močno se začudi, čuvši, da Bogomir niti lovec ni, in da nikdar puške v roke ne vzame. Na hodniku pride jima kontesa Lina naproti. Če je bila poprej na konji videti ponosna in nekako nedosegljiva, videla se je pa sedaj Bogomiru milejša, ker je nosila domačo, krajšo obleko.

„Kako je kneginji?“ vpraša grof skrbno.

„Nisem še bila pri nji, kar sem prišla iz gozda!“

Takoj se obrne grof k Bogomiru in reče z važnim in pomenljivim glasom: „Seznani Vas hočem z materjo ranjke svoje grofice, s kneginjo Teansko. Radostilo jo bode, videti Vas!“

Bogomir se globoko prikloni. Grof je govoril tako, da se je moralo čuti iz naglašanja njegovih besed, da hoče mlademu znancu skazati visoko čast. In res je bila vsa grofovska obitelj uvérjena, da je kneginja Teanska največji zaklad njé hiše!

Strežáj jim odprè vrata v solnčnato sobo. Skozi široka okna se je videlo daleč po zeleni ravníni in ob stranéh na vinske górice, nad katerimi je tedaj vrela poletna vročina. V ti sobi, tik okna je sedela na mehki blazini stara, siva ženica. Prvi hip, takoj pri vstopu Bogomir niti njene glave opaziti ni mogel: tiščala se ji je globoko med ramama, skrita med čipkami. To je bila kneginja Teanska!

Kontesa Lina je takoj hitela proti oknu in Bogomir se je čudil, kako hitro so se ji raztopile ostre črte po obrazu, in kaka ljubezen ji je zažarila v očeh! Pred starko se je zgrudila na kolena in z nekako sveto strastjo je pritiskala vele in rujave njene roke na cvetoča svoja usta. Skrbeče je povpraševala, kako je danes kneginji, če ji solnčna vročina ne škoduje, če so ji vestno stregli in če kaj zaukazuje? Kneginja se je dobrovoljno zasmijala, položila roko na dekletovo glavo ter izpregovorila:

„Hi! hi! golobíca draga, kaj naj mi je? Kaj naj mi je? Glej, tu pri oknu imam solnčnato raván, in vinske górice. Moj Bog! da jih v sivi svoji starosti še smem gledati, to je največja dobrota! Moj Bog, česa naj si še želim? In vidiš, ravno prej se mi je dozdevalo, da gledam visoko v modrem zraku sivo ptico, ki se je mogočno zibala nad solnčnatimi polji, mogočno in ponosno! Pa sem si dejala, taki smo bili, nekđaj, v mladosti hi! hi! Tedaj smo razprostérali peroti, kakor bi Boga ne bilo nad nami. Kakor sokol v sivem zraku! Ali gospod Bog pošlje strelo svojo in razdrobí mu peroti ž njo, da ošabna ptica strmo-

glávi potem v silni propad! Tako je z nami! Gospod Bog nas udari in potem je konec ponosnému povzdiganju!“

Videla je, kako je silila dekletu solza v okó; tudi starki sámí je prihitela debela kaplja na lice.

„Čemu bi jokali, srce moje! Saj mi je še dano gledati v zorno ravnino, in kar je še mileje, gledati v zornejšo tvoje okó, ljuba, draga moja!“

Med solzami sta se smijali.

„Meni se je zdelo,“ izpregovori kneginja potem, „da je nekdo prišel s tabo. Kdo je to, otročiček moj? V sobi ne vidim tako dobro, kakor tedaj, če zrem na planine, pod jasno nebó!“

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

21. Peter in Pavel.

(Dalje.)

Skoraj še huje nego z biriči in vicami krotil in podlagal si je strogi grof slovenske podložnike z zlobo in zvijačnostjo ali, kakor je sam govoril, z modro politiko. Posredno in neposredno je delal med njimi zdražbe in sovrašтво. Posamičnih mu se ni bilo nič bati, ali jako nevarni bi mu bili lahko, da so se zjedini in udarili nanj skupno. Trebalo jih je torej razdeliti, razkačiti jednega proti drugemu. Kadar je bil kje cerkven shod, poslal je tjà svoje hlapce in „podrépnike“, da so se zamešali med fante in jih dražili in hujskali proti fantom sosednih žúp in vasij, dokler se je unel prepir in pretep. Pomagali so kdaj ti, kdaj óni stranki z izgovorom, da morajo braniti nedolžnega proti rogoviležem. Ta nečedni posel jim je vspeval tako dobro, da kmalu ni bilo nobenega večjega zbora v vsi okolici brez razžaljenja in prelivanja krvi. V isti namen je izumil Erger-Berger pravilo, ki se je udomačilo potem po vsi Sloveniji, da nihče ne sme zalezovati in ljubiti deklet iz drugih vasij. Prestopnika so domači fantje svobodno zgrabili in nabijali, kolikor so hoteli. Če jih je prišel tožit, zadril se je grof: Prav se ti godí. Pusti tuje golobíce tujim golobom, kadar pridejo vasovat drugi k vam, jim pa vrnite. Ali on se je smijal tudi takrat, če so napadli pijani in samo-

pašni kmetje koga brez uzroka. Nemirnjakov in pretepačev ni kaznoval nikoli, razven če so se lotili njegovih služabnikov. Vohunov je imel obilo po vaseh in goricah. Zvečer so hodili poslušat pod okna, v gori pa so se skrivali za kako mejo ali v grmovje, da so čuli lahko vsako besedo vinskih bratcev, ki so se pomenkovali in veselili v bližnjem hramu. Kdor je zabavljaj kaj gospôdi, bil je poklican v grad, dejan v klado in tepen, da se je sam sebi smilil. Kmet Zadnjikar je izustil pijan surovo šalo, če bi grofa zaklali, da bi bilo kolin za devet far. Ovadnik ga je slišal in zatožil. Po noči je Zadnjikar izginil. Čez več dni so ga našli v gozdu obešenega. Grof je dejal: Zmešala se je možu pamet, pa se je revež sam zadrnil. Meni ga je žal. Ljudje tega niso verjeli, ali so pred grajskimi molčali, da niso imeli sitnostij. Na tak način se je zmešalo še več drugim, ki so se spominjali preglasno stare slovenske svobode in sedanje bede. Sem ter tja so živeli tisti čas še mnogi svobodnjaki, ki niso delali nikomur tlake. Grofu se je zdela njih prostost silno pohujšljiva za podložnike ter jim jo je vzel. Ker so se branili, dal jih je bičati, dokler so obljubili pokorščino. Nekateri so pod bičem umrli. On pa je pomigal zaničljivo z ramama in rekel: Tepci, zakaj so bili tako neumni, da se niso podvrgli précej, ko sem ukazal. Smrti so si sami krivi. Grofova „politika“ je sezala v vse razmere kmetiškega življenja. Županov sin bi se bil rad oženil. Oče je bil še mlad. Sina ni odgovarjal, ali velel mu je, naj si postavi svojo hišo; doma je pretesno za dve rodovini. Fant prosi gospoda dovoljenja. Odgovori mu se, naj si steše ali sezida svobodno novo hišo, ali ne v vasi, nego pol ure dalje, blizu grajskega ulnjaka. Grof je hotel dobiti s tem zvestega in stalnega čuvaja svojim čebelam, ob enem pa odvrniti nevarnost, da bi se vas povečala. Velikih vasij ni mogel videti, ker se je zaleгла v njih najlaglje upornost in zarota. Javornik, gorska vas, imel je do sedemdeset hiš, kar je bilo v stare čase jako mnogo. Po noči, o tistem vremeni, jelo je goreti in do zore je bil ves Javornik v pepelu. Ljudje trdijo še zdaj, da so ga požgali grajski hlapci po zapovedi gospoda svojega. Samó petnajst pogorelcev si je smelo narediti hiše na prejšnjem mestu. Vsi drugi so se morali razseliti. Iz jedne močne vasi je osnoval grof šest slabih in še te so stale daleč jedna od druge. Pod Gorjanci so bile tri vasi: Staro Selo, Novo Selo, in Malo Selo. Ljudje vseh treh so živeli med sabo v bratovski prijaznosti in družbi. Grof je poskušal zaman razdreti to neprilичno zlogo, dokler ga domisli Valke, kaj mu je storiti. Vsi troji vaščani so pasli živino v Gombarici, ki je bila dovolj prostorna za vse in je imela prav dobro pašo in tudi studenčino. Zgodilo se je, da so se pastirji nekaj sprli in stepli.

Na pašnikih taki boji niso nikjer redki; fantje se sprimejo in zopet pomiré, nasledkov ni nobenih. Ali grof porabi priliko. Po oskrbniku naznani gospodarjem, da ne sme goniti nihče več v Gombarico. On zahteva na svoji graščini mir in red: ker ne znajo ali nečejo krotiti svojih otrok, niso vredni grajske milosti in dobrote. Za kmete je bil to hud udarec. Čez nekaj dnij se dovoli zopet pasti, toda samó Maloselcem. Staroselci in Novoselci so bili zdaj še bolj razjarjeni. Srečnim Maloselcem so jeli očitati, da so jih pri grofu počrnili, ker bi se bila povrnila brez njihovih spletek stara pravica vsem trem vasem, a ne samó njim. Po mnogih prošnjah se dá grof omečiti in dá isto dovoljenje tudi Novoselcem. Zdaj se uname huda jeza tudi med temi in Staroselci. Maloselci pa so tudi strašno pisano gledali Novoselce, kajti bi bili mogli brez njih mnogo več živine na pašo goniti in rediti. In tako je grof po polnem dosegel svoj namen; te vasi so se odslé sovražile in se sovražijo morebiti še dan denašnji. Erger-Berger je mrzel na vsak kmetiški napredek, na vsako izpremembro v kmetiškem gospodarstvu in življenji. Poročilo mu se je, da si je izkopal bistrourni tlačan Bernač pod hišo svojo globoko klet in da misli vinski hram v gori zapustiti in spravljati vino doma. Grof se prestraši. Dejal je: Bernač se je domislil tako pametne reči, da ga bodo gotovo vsi posnemali. Vzgleđ je nalezljiv, naj bo slab ali dober. Dokler hranijo kmetje vino svoje v gori, ne morejo ga nič utajiti, graščina ne izgubi nič merice górsčine. Moji podložniki shajajo se najrajši okoli polne majolike. Če ga ločejo v hramu, pošljem tjá vohune in zvem vsak pomenek njihov. Ko bi pa zvozili vino na svoj dom, potem z Bogom, lepa górsčina, najdebelejša grajska kravica! Nekaj ga bodo dejali v klet, največ in najboljšo kapljico pa skrili pod streho, v slamo, seno ali v kako drugo zakotje in utajili, zaklinjaje se, da je vse vino v kleti. Namestu petih veder dobil bom komaj dve in morda niti toliko ne. Tudi ne bo lahko mojim ogleduhom priti kar tako, brez opravka, v tujo hišo. Ti slovenski potuljenci modrovali bodo v svoji kleti, ali Bog vé kje, in ugibali brez nevarnosti in povse brezskrbno, kako bi me ociganili in popili graščake v kaplji vode. Tako globoko in korenito je presojal Erger-Berger tudi take na videz čisto neznatne in malenkostne reči, kakor je izkop vinske kleti pod kmetiško hišo. Précej ko je novico zvedel, poslal je k Bernaču veliko krdelo tlačanov, da so mu zasuli novo klet, biričem pa je ukazal, naj mu namažejo za kazen prav gorkih pet in dvajset. Ker se je bal, da bi utegnil, razkačen, osnovati proti njemu med vaščani kak upor ali zaškok, vzel mu je hišo in kmetijo in ga preselil na najzadnji konec grajske zemlje, v nezdrav, močvirnat kraj, kjer je kmalu potem

umrl. — Politika napotila je Erger-Bergerja, da je zatrl celó svoje kvakarsko sovrašstvo proti našemu jeziku in jel goreče pospeševati slovensko umetnost, narodno pesen, bajko in šalo. Potikal se je po Gorjancih neki Kolba, bivši vojak. Delati ni hotel ničesa, najrajši bi bil sedel ves dan pri majoliki, kratkočasil ljudi z burkami in jim prepeval svoje in tuje pesni. Takih dobrovoljnih gostov se Podgorec ne brani, ali je ta neprimlika, da mora dostikrat še sam stradati vina, nikar da bi mogel napajati druge. Tudi ne utegne vselej poslušati burk in petja. Kolba je živel torej nekateri dan prav po pasje, kar ne ugaja nikomur, najmenj pa veseljaku. Izmed njegovih pesnij je naredila največ hrupa in smeha po vsi krški dolini zabavljica, s katero je pikal Brusničane. Ko se je vršilo pri njih proščenje, bili so ga razžalili, ker ga niso poklicali nikjer k pijači. Srdit séde na tla pod lipo in se zamisli. Sedel in premišljeval je do mraka, potem pa začel korakati gori in doli po vasi in prepevati:

Brusničani se vkup zberó —

In star'ga mačka oderó i. t. d.

Grofu je povedala za to pesen najprej Meta. On se je je jako obveselil. Brusnice mu že zato niso bile po volji, ker so bile prevelike; dobro pa je tudi vedel, kako iz srca sovražijo Brusničani že od nekdaj gospôdo. Poslal je po Kolbo, da je pel to zabavljico med obedom, pri katerem je bilo več tujih gostov, med njimi tudi neki vitez iz moravškega okraja. Pesen in napev sta se priljubila vsem poslušalcem. Kolba je dobil za nagrado toliko vina, kolikor ga je nesti mogel in pa dragoceno dovoljenje, da se sme oglasiti v grajski kleti vselej, kadar bo hotel. Ni mi treba praviti, da je prav pridno rabil to pravico. Njegovo pesen si je zapisal moravški vitez in jo nesel s sabo domóv. Iz istih razlogov kakor grof Brusničane, sovražil je on Moravčane. Sklical je svoje hlapce in jim zapovedal, da se morajo zabavljice naučiti in dražiti ž njo z drugimi fanti vred vražje Moravčane. Izpremenil je samó nekatera imena, druge besede so ostale, kakor jih je zložil Kolba. Kmalu je donelo od Save do Snežnikov po vsem Gorenjskem:

Moravčani se vkup zberó —

In star'ga mačka oderó i. t. d.

S to pesnijo se je zakuril v Podgorji razpor, ki se še zdaj nekoliko čuti. Brusničani so se lahko hudili nánjo in na tiste, ki so jim jo prepevali. Ker je zabavljanje Dolenjcu menda prirojeno, glasil se je brusniški maček v vsaki vasi, na vsakem shodu, o vsaki veselici. Kolba je imel tekmeča, gorníka Gunguliča, čigar oče je bil Vlah, ki je pobegnil od doma zaradi uboja. Gungulič ni znal pesnij skladati, tem bolje pa je praskal in ujedal z izmišljenimi pripovedkami. Pravil je

n. pr., da je vprašala Podgorka Novomeščanko v petek popoldne ob treh, zakaj zvoní. Mestna mamka ji velí: Zato, ker je ob treh Bog umrl. Podgorka zakliče dobrodušno: Kaj, umrl je? Bog mu daj nebesa, če prav ga nisem poznala. — Najrajši je nagajal Gungulić Gaberčanom. Rogal se je, da je poslal bolen Gaberčan po gospoda, naj bi ga dejal v sveto olje, potem pa je šel v hosto delat, ker v Gaberji ni navada, da bi bolnik ležal. Ko župnik pride in se začudi, da ni moža doma, reče mu gospodinja: To nič ne škodi. Prosim, denite sveto olje v to le črepino. Kadar se vrne, pomazal se bo z njim sam, saj ima zdrave prste. — Takih razžaljivih smešnic je pripovedoval Gungulić na stotine. Grofu so bile vse jako po všeči. Tudi Gaberje mu se je zdelo za kmetiško vas preveliko. Podgorce je črtil že zato, ker so njihovi spredniki spuntali se proti gospôdi in osvojivši mihovski grad tako neusmiljeno krvavo postopali s svojimi zatiralci. Kakor Kolbo, povabil je k sebi tudi Gunguliča in mu odprl na stežaj klet in zidanico. Za vsako pesen in šalo dobila sta od njega oba tudi denarjev. Ta darežljivost je vzpodbujala na posnemanje: v vseh župah so se prikazali novi pesniki in burkeži, ki so smešili in zasramovali rojake svoje. Grofu je kar srce skakalo od veselja, da mu je setev tako krasno obrodila. Med kmeti je izginil vsak sled jedinosti in prijateljstva. Vsako srenjo in vas so dražili in grdili sosedje z nečednimi pesnimi in psovkami; kjer koli so se sešli fantje iz različnih žúp, izdirali so se kôli in padali po glavah. Kmetje so preklinjali iz vse duše Erger-Bergerja, ali skoraj še bolj so sovražili brate in tovariše svoje. (Dalje prihodnjič.)

Josip Podmilšak,

pisatelj slovenski.

Spisal Gregor Jeréb.

24. dan decembra t. l. bode minilo deset let, odkar je nehalo biti srce móžu, kateri je jeden izmed najboljših pripovednih pisateljev slovenskih, in ta mož je Josip Podmilšak*) — bolj znan pod pisateljskim imenom: Andrejčkov Jože.

Porodil se je v Krašnji na 25. dan meseca marcija 1845. leta. Imel je jednega brata in jedno sestro. Oči je bilo ime Andrej, zatorej

*) Tako je pisano njegovo ime na vseh uradnih listinah, in tako se je tudi sam povsod podpisaval, zato ostajamo pri tej obliki, dasi ni pravilna. (Glej „Ljublj. Zvon“ II. 630. str.)

se je hiši rékalo pri „Andrejčkovih“, in odtod njegovo pisateljsko ime. Njega mater so klicali Marijo.

Vas Krašinja leži poleg državne dunajske ceste, pet ur severo-vzhodno od Ljubljane, tri ure od Kamnika in poldrugo uro od Morávčega, v prijazni dolini med visokim bribovjem, obrastenim s smrečjem in bukovjem. Tu ostajajo običajno romarji, potujoči na slovečo Limbarsko goró k sv. Valentinu, tri četrti ure udaljeno od rečene vasi.

Andrejčkovega Jožeta rojstveno kmetško hišo št. 16. vidimo gredóč iz Ljubljane, na hribci „Konji“ nad cesto na levi strani. A to je bil njega oče prodal ter kupil drugo in nekoliko večje gospodarstvo pod 44. številko. Ondaj je bil v Krašnji župnik Jurij Varl, slovenski pisatelj (r. 23. aprila 1812. l., umrl 5. marcija 1874. l. v Velésalu). Ta gospod poroča uradno ob imovini Podmilšakovega očeta, da je vse imenje v jedni zadolženi hiši, brez travnikov in gozdov, in v nekaterih njivah za šest mernikov posetve; s tem se mora prehraniti vsa rodovina. Josip je hodil v domačo osebinsko učilnico, pravi Varl v prvem spričevalu z dné 25. sept. 1858. l., kjer je on sam podpisan kot privatni učitelj in drug nihče. Iz tega se vidi, da tedaj ni bilo tu še redne učilnice ter je blagi Jurij Varl sam oskrboval ta mučni posel. Josip, izstopivši iz krašinske šole, ostane leto dnij doma. Varl je dobro poznal njega pridnost in nadarjenost; zato pregovori njegova roditelja, da ga dasta učiti se v Ljubljano, kjer ga v resnici nahajamo dovršivšega z dobrim vspehom 1860. leta četrti normalni razred pod pokojnim, občeznanim strogim, ali izvrstnim učiteljem Martinom Ivanetičem. Blagemu župniku Varlu, ki Josipa ni samó lepo učil, ampak tudi dejanski podpiral, ohranil je Podmilšak ves čas svojega življenja hvaležen spomin.

Oktobra meseca 1860. leta stopi v ljubljansko gimnazijo in zvrši leta 1861. prvi gimnazijski razred z dobrim vspehom. Do leta 1867. ga nahajamo ves čas v ti gimnaziji, kjer se poleg navadnih predmetov pridno uči tudi češkemu in poljskemu jeziku. Med učitelji je največ uplival nánj prof. Vaurú. Na gimnaziji ostane do meseca aprila 1867. l. V 6. dan aprila ga namreč v Kamniku potrdijo v vojake. To pa se je zgodilo tako:

Tisti čas je bila v Ljubljani volitev v deželni zbor, pri kateri sta propala narodna kandidata dr. Toman in dr. F. V. Klun. Zmaga nasprotnikov se je pripisovala posebno vplivu tedanjega deželnega predsednika, baróna B. Nepremišljeni dijaki so vsled tega zvečer kričé šli mimo baronovega stanovanja, dasi jih je poprej sam dr. Toman miril in jih prosil biti opréznim in pametnim.

Aprila meseca istega leta so se pričeli vojaški nabôri po Kranjskem. Na višji gimnaziji ljubljanski je bilo mnogo dijakov, ki so

morali iti v novačenje. Govorilo se je po Ljubljani, da je baron B. izrecno ukazal pobrati vse v vojake, kateri so kolikaj sposobni v to. To pak je verjetno toliko bolj, ker jih mnogo niti leta 1866. niso potrdili, ko smo imeli vojno z Lahi. Z ljubljanske gimnazije je bilo mnogo vzetih, med temi tudi Podmilšak. Uvrstili so ga med topničarje v cesarjeviča Rudolfa polk št. 2., bivajoč v Komárnu na Ogerskem, kamor je moral oditi jeseni l. 1867. Vsak si lahko misli, kak silen udarec je to bil mlademu, po vse drugačnih vzorih hrepenečemu sedmošolcu.

Kako se mu je godilo v vojakihi v Komárnu na Ogerskem, o tem piše sam prijatelju: „Sedem mesecev že bivam tu na Ogerskem, ne da bi se bil moj stan kaj zljajšal. Se vé, da sedem mesecev ni ravno dolg čas, kmalu minejo, ali za mé so bili cela večnost in ako pomislim nekoliko dalje, vidim, da se še prostira pred máno neznani svet, katerega moram preromati, predno bom rešen iz teh vic. Tako mi tekó mlada leta, a tako mi bodo pošla na tujem, med ljudmi, s katerimi se ne morem sprijazniti, med katerimi ne morem uživati one zadovoljnosti kakor domá. Morda bi vsega tega tako bridko ne čutil, ko ne bi bil vojak, saj prostost ima velik vpliv do nas. Če primerjam sedaj svoje življenje s prejšnjim, čuditi se moram sam sebi, tolike izpremene ne bi bil nikdar mislil. Morda mi ne bodeš verjel, da pri vsem tem, da je bilo večji del v postu lepo vreme, da so bili velikonočni prazniki, nisem šel drugam, kakor samó dopoludné jeden pot v cerkev, ali ogerski govor mi se je zdel odveč, zatoj sem tudi to veselje izgubil. Prej sem ljubil vedno veselo družbo, rad sem zahajal v krčmo pit kak polič vina, rad sem poslušal godbo, sedaj pa se vsega tega ogibljem; na prste lahko seštejem, koliko potov sem bil v kaki krčmi. Ako vidim kje veselo družbo, žalosten sem, ker se tudi jaz ne morem veseliti. Tjà v en dan zrem sedaj v življenje, najhujše reči me ne strašijo več, kakor okamenel, ne čutim že skoraj samega sebe. Prepričan sem, česa imam pričakovati še na svetu; kakor skozi črno zrcalo sem pregledal vse, preračunal sem na tanko, ali rezultat vsega tega je: vse življenje nemirno, nikjer se ne zaziblje čolnič upanja, odplaval je proč, odnesli so ga valovi, a nazaj ga ne bode nikdar več. Moja fantazija je onemogla; le brezdno, strašno brezdno in v njem pošasti čudovite se mi še stavijo pred oči. Lehko, da me bodeš imenoval malo-srčnega, a to vender ne. Ko bi kdo drug imel mojo čud ter bi ga moja usoda po polnem zadela z vso težo, potem bi videl, kdo bi poprej omagal, jaz ali on. Ne tajim ti, saj proti tebi hočem biti po polnem odkritosrčen, da sem že večkrat mislil, kako lahko bi storil temu konec, a — — —. Šest let, to so dolga leta, in toliko najmenj moram še ostati neprenehoma tukaj. Bog vé, če jih bodem doživel, jaz menim, da

ne, ni mogoče; ako mi še jedno leto toliko izpremene prinese, kakor letošnje, potlej bodem že blizu poslednje ure, saj čutim, da bode tako, kajti zdi se mi nekako, da mi je življenje že po polnem ugasnilo, saj že ne znam več vesel biti, vse moje vedenje je resno. Več potov me moji tovariši vzbude iz zamišljenosti. Rad bi svoje misli zbral in jih obrnil na svoj posel, ali v moji moči ni, ne morem, neka nevidna moč tira me vedno strani.

Moj značaj je stalen in nikdo ga ne more predrugačiti, še jaz sam ne. Ko bi mi danes naznanili: jutri bodeš ustreljen, poslušal bi to mirnim srcem, kakor bi mi kdo kako veselo novico od doma prinesel. Več potov premišljuje, ko bi bil sedaj - le prost, potoval bi po vsem svetu, potem bi se zmotil, pozabil bi nesrečo, ali ko tudi to bolj na tanko premislim, niti tu ne najdem zaželenega miru.“

Tako toži Josip, ko je bil stoprav sedmi mesec v vojaki, on pač ni bil take čudi, kakor Preširnov vojak, kateri pravi:

„Soldat živi vesel v en dan,
Saj cesar da pol hleba
In kar je treba.“

Toda, vztrajal je! Polagoma se sprijazni z vojaškim stanom ter postane ob novem letu 1868. nadtopničar, dné 16. avgusta 1869. leta pak nárednik (Feuerwerker). V tem se preseli njega polk v Brno na Moravsko, od koder pride na trájen dopust dné 5. decembra 1870. leta v Ljubljano, kjer nekaj časa ostane.

Skrb za vsakdanji kruh mu dá mnogo misliti. Iz te zadrege ga reši ponudba gospoda Pesjáka, trgovskega opravnika v Celovci, rodoljuba in podpiratelja narodnih napórov. S. Janežič, brat pokojnemu Ant. Janežiču piše o tem Podmilšaku v pismu brez dné in letnice: „Neki trgovski opravnik, Pesják po imenu, iz Kamene Gorice domá, vnet rodoljub, kateri je že mnogo žrtvoval za narodnost, je volje, Vas v službo vzeti. On je neodvisen samec. Posebnega opravila bi ne imeli pri njem, samó tri ali štiri ure na dan bi njemu pomagali v pisarni. Plače se vé, da ne more posebno velike dajati. Navezani bi ne bili nánj; ako se Vam posreči kako boljše mesto dobiti, lahko ga zapustite, kadar Vas je volja. To ob kratkem, kar mi je pisati o tem.“

Podmilšak vzprejme drage volje ponudbo in ostane pri njem več mesecev v službi.

V Celovci mu je šlo primerno dobro, vendar je hrepenel po stalni službi. V tem je bilo prazno mesto praktikanta pri deželnem odboru kranjskem v Ljubljani, za katero prosi ter je tudi dobí. Dotični odlok slóve: „S sklepom od 11. decembra 1871. l. Vas je deželni odbor kranjski izvolil za pripravnika pri deželnih uradih z letno denarno pri-

pomočjo 300 gld., katera se Vam bode za vsak mesec naprej od deželne blagajnice kranjske na postavni pobotnici izplačevala potem, ko boste pred podpisanim deželnim glavarjem za svojo službo prisegli. Priloge Vaše prošnje se Vam dajo v pravitku nazaj.

Od deželnega odbora kranjskega.

V Ljubljani 11. decembra 1871.

Deželni glavar: Dr. Radoslav Razlag s. r.^a

Tako pride Podmilšak zopet v Ljubljano, kjer je menil, da bode stalno ostal. Deželni glavar Razlag je ondaj nameraval izdavat v nemškem jeziku pisani list „Adria;“ za sotrudnika temu listu je bil naprošen tudi Podmilšak, a vsa stvar se je bila razbila. Služba pri deželnem odboru mu zaradi male plače ni posebno ugajala, boljše se mu kmalu ni bilo nadejati, zato je čakal le ugodne prilike, da se obrne drugam.

Leta 1872. septembra meseca razpiše c. kr. telegrafijsko vodstvo v Trstu tečaj za bodoče uradnike. Podmilšak vloži prošnjo za vzprejem. Deželni odbor je slutil, da ne bode odbit. Da bi pak on tako izvrstno moč pridržal, piše mu deželni odbornik, pokojni dr. Jan. Bleiweis: „Vaša vloga na telegrafijsko vodstvo v Trstu za vzprejem v telegrafijski tečaj kaže na to, da mislite iz deželne službe izstopiti. Razume se, da deželni odbor želi mlade in čvrste moči v deželni službi ohraniti. Z ozirom na Vašo odličnost v slovenščini in gledé koristi prevajanja uradnih spisov v slovenski ali nemški jezik po lastnih močeh, je deželni odbor v seji 6. sept. t. l. sklenil, da se prelagateljska dela Vam izročajo in da se Vam zanje dajo primerne nagrade. Ker je pri deželnem odboru mnogokrat treba za razne reči prelagatelja, posebno pa za predloge na deželni zbor, zagotovljena Vam je potem k Vašemu adjutu izdatna podpora.“

A Podmilšak ostane pri svoji nameri; vzprejet v telegrafijski tečaj ostavi deželno službo 28. sept. 1872. l. ter se napoti v Trst. Deželni odbor se mu skaže hvaležnega za njega obili trud in mu piše v odhod: „Gledé Vaše izvrstne moči in Vaše vztrajnosti, ker ste sestavili glavno kazalo obravnav deželnega zbora, in za raznovrstne prevode, se Vam nakazuje nagrade sto goldinarjev.“

V telegrafiskem tečaju, trajajočem od dné 1. oktobra do konca rečenega leta, bil mu je učitelj slovenski pesnik in pisatelj Fran Cegnar, kateri je v Slovencih na dobrem glasu zaradi izbornega jezika, katerega piše, zaradi svojih pesnij in posebno zaradi izvrstnih prevodov Schillerjevih dram in češke „Babice“. Sorodna duhova sta bila kmalu dobra prijatelja. Podmilšak prebije preskušnjo ter stopi v službo pri glavni brzojavni postaji v Trstu. (Dalje prihodnjič.)

Akvileja.

Spisal Simon Rutar.

V.

(Dalje.)

Mnogo je sicer škodoval Akvileji cerkveni razpor, ki se je bil takrat razvnel, ko so patrijarhi iz straha pred Langobardi stanovali na Gradu. Ti patrijarhi niso bili jedinega mnenja s papežem in zato si je ta toliko prizadeval, da so l. 606. na Gradu izvolili patrijarha, ki se je papežu podvrgel. S tem pa Akvilejčani niso bili zadovoljni in pod vplivom Langobardov, ki so bili tudi v Akvileji zavladaali, izbrali so v tem mestu drugega patrijarha, ki se ni hotel papežu podvreči. Od takrat sta bila namestu jednega dva patrijarha in to je ostalo tudi pozneje, ko se je bil l. 698. akvilejski patrijarh s papežem sprijaznil. Grajski patrijarh je postajal vedno bolj odvisen od Benedek, ki so počasi narastale in širile svojo oblast po vseh lagunskih otokih (tudi na Gradu) in po bližnjih obalah. Povsod, kjer so Benečani zavladaali, morali so se škofje podvreči grajskemu patrijarhu, tedaj vsi oni po Istri in po severni Dalmaciji. Pozneje pa so Benečani pregovorili grajskega patrijarha, da je prenesel svoj sedež v Benedke (l. 1482.), kjer se še sedaj nahaja.

Nasproti pa je rastla oblast akvilejskih patrijarhov po suhem in se širila proti severju in vzhodu. Po teh stranéh je bilo sedemnajst škofij podložnih Akvileji. In tudi njena neposredna škofija raztezala se je vedno bolj na široko, potem ko so se bili pokristjanili Slovenci, ki so se v drugi polovici VI. stoletja naselili v svojo sedanjo domovino. Gotovo je, da si je za pokrščanje Slovencev poleg saligrajske cerkve pridobila največ zaslug akvilejska, čeravno zgodovinski viri o tem po polnem molče in nam podrobnosti niso znane, razven tu pa tam iz ljudskega poročila. Poznejši dogodki pa nam to zadosti jasno pričujejo.

Znano je, da so se cerkve trudile pridobiti kar največ privržencev ne samó zavoljo odrešjenja duš, nego tudi zavoljo desetín, katere so morali novi verniki dajati svojim cerkvam. Zato so pošiljale cerkve svoje misijonarje daleč okoli, da bi pomnožile število svojih duš in razširile svoje škofije. Tako so pridigovali akvilejski misijonarji ne le po Goriškem in Kranjskem, nego tudi po Koroškem, Štajerskem in še celó tjá notri v Panonijo. In vse te dežele so prištevali akvilejski patrijarhi k svoji škofiji. Z druge strani pa so izkušali tudi saligrajski

škofje prodreti kar najdalje med Slovenci, zlasti potem, ko so bili Bavarci in Franki razširili oblast svojo tudi čez koroške Slovence. Tako se je prigodilo, da sta se začela križati akvilejski in saligrajski delokrog na Koroškem ter k temu pripadajočem Štajerskem.

Navstali so zaradi tega hudi prepiri med obema cerkvama, dolžečima jedno drugo močenja posestva in posezanja v tuje pravice. Ker se nista mogli z lepa poravnati, predložili sta svojo pravdo cesarju Karolu Velikemu, zaščitniku in razširjevalcu katoliške vere. Ta razsodi 14. junija 811. l v Cahih (Achen), naj bode Drava odslé meja med akvilejsko in saligrajsko nadškofijo. Pristavi pa, naj cerkve s te, kakor tudi z druge strani omenjene reke mirno in brezpogojno uživajo svoja posestva in dohodke, samó da so jih pravično pridobile, bodi si v jedni ali drugi nadškofiji. S tem je bila pravda za večno končana, kajti kralj Ludovik Pobožni potrdi z nova omenjeno razsodbo 27. decembra 819. l. — Se vé pa, da so tisti kraji, kateri so v svetnem obziru pripadali tujim škofom (zlasti bamberškim in frižinskim) tudi v cerkvenih stvareh odvisni bili od dotičnih svojih škofov, a ne od akvilejskih ali saligrajskih.

Tako vidimo, da je pripadala velika večina Slovencev akvilejski nadškofiji in da ima torej ta veliko kulturno važnost za naše ljudstvo. Iz tega lahko razumemo, zakaj je romanska kultura med Slovenci starejša, nego germanska, kar je izkušal že ranjki Peter Hicinger dokazati (primeri „Novice“ 1862, str. 167.).

Vender so se pozneje zopet skrcile meje akvilejske nadškofije. Mnoge cerkve so dobile kot zagovornike tudi kneze in ti so jih odtujili njih stari materi-cerkvi ter podredili novo ustanovljenim škofijam, n. pr. labodski ali sekovski. Tako pogrešamo v zapisniku vseh akvilejskih cerkvá po Kranjskem, Koroškem in Štajerskem iz l. 1323. (Notizenblatt 1858, pg. 405—7) že marsikatero, katera bi bila morala po Karlovi razdelitvi spadati pod Akvilejo. Še bolj pa se je skrcila akvilejska škofija, ko je cesar Friderik III. l. 1461. ustanovil ljubljansko škofijo za Gorenjsko, Dolenjsko in nekatere fare na Štajerskem. Idrija pa, Vipava in okolica postójinska pripadale so še vedno akvilejski (ali poznejši goriški) nadškofiji, dokler niso bile tudi te l. 1831. pridružene ljubljanski škofiji.

Patrijarhi pa navadno niso stanovali v mestu, po katerem so se imenovali. Akvileja je vedno bolj razpadala, zrak je postajal zmerom nezdravejši in mesto vsak dan samotnejše. Razven tega so s početka tudi Langobardi pretili v ravnini ležečemu mestu brez obzidja. Zato se je preselil patrijarh Johannes I. l. 617. na dobro utrjeni kor-

minski grad. Ko so se pa Langobardi upitomili in osnovali dobro urejeno mirno državo, pregovorili so l. 737. patrijarha Kaliksta, da se je preselil v njih prestolno mesto Čedad (Cividale, Civitas Austriae, stari Forum Julii). Razven patrijarha Maksencija, ki se je bil l. 831. začasno zopet preselil v Akvilejo, bivali so vsi patrijarhi malo ne skozi tri sto let v Čedadu. Patrijarh Popon (1019—1042) pa, ki se je neizrečeno trudil svojo cerkev obdati z novim bleskom in staroslavno Akvilejo kar je moči zopet povzdigniti, prenesel je z nova svoj prestol v to mesto (l. 1027.). Tu je pozidal na mestu stare cerkve sedanjo baziliko Matere božje z njenim osamljenim, 73m visokim zvonikom, in pomnožil število kanonikov na petdeset, podarivši jim bogate dohodke po akvilejski škofiji. Ali le še dve sto let so stolovali patrijarhi v Akvileji. Patrijarh Berthold se preseli l. 1236. za stalno v Videm (Udine) ter razglasi to mesto za „Novo Akvilejo“. Tu so ostali patrijarhi do njih uničenja l. 1751.

Akvilejska cerkev je imela premnogo zemljišč, posestev in pravic po vsi svoji obširni škofiji. Kadar je umrl kak bogatin ali plemič, zapustil je del svojega imenja cerkvi, da bi ta izprosila večni mir duši njegovi. Grofje in knezi, ki so imeli kako posestvo blizu Akvileje, čedajski vojvode in langobarški kralji, kakor tudi poznejši italijanski kralji in nemški cesarji davali in izročevali so akvilejski cerkvi sedaj večje, sedaj manjše kmetije, vasi in gradove. Oskrbniki vseh teh darovanih posestev so bili naravno patrijarhi. Oni so uživali njih dohodke in delili jih podložnim cerkvam po potrebi. Imeli pa so patrijarhi za nadziranje svojih posestev posebne oskrbnike („gastalde“), ki so pazili na obdelovanje zemlje, pobirali od kmetov desetino in globe ter sodili njih pravde.

Kakor bomo pozneje videli, postali so bili patrijarhi tudi deželni knezi skoraj po vseh tistih krajih, koder so imeli višjo cerkveno oblast. Cerkevni in deželni oblastniki bili so patrijarhi zelo imenitni. Njih red je bil hitro za papežem in pri cerkvenih zborih so sedeli na njegovi desnici. Novoizvoljenega patrijarha so spremljali z veliko slavnostjo in mnogoštevilno udeležitvijo v starodavno Akvilejo. Tu so ga vpeljali v imenitno stolno cerkev in mu podelili cerkveno čast in oblast. Pa še le potem, ko je od papeža prijel „palium“ (dragocen plašč in znamenje škofovske oblasti) smel je izvrševati svojo višepastirsko oblast nad drugimi škofi in svojevoljno obračati cerkvene dohodke. In tedaj še le se je smel napotiti v Čedad ter prevzeti ondu tudi svetno vlado. Z vsem veličanstvom in sijajnim spremstvom jezdil je tja. Pri mestnih vratih ga pričaka plemič iz staroslavne rodovine

in nese potem po mestu goli meč pred njim. V stolni cerkvi mu podajo v znamenje knežje oblasti meč, s katerim zamahne na vse strani sveta, potem ga vtakne v svilnate nóżnice. Na to pristopijo vsi kanoniki, plemiči in dvorniki, poklonijo se patrijarhu in mu prisežejo zvestobo na sv. evangelij. O naslednjem prazniku sv. Mohorja, ki se je vedno v Akvileji praznoval, prišli so v to mesto vsi patrijarhu podložni škofje in opatje in se mu slovesno poklonili.

Vender patrijarh ni bil neomejen vladar, nego vezan od različnih zborov. Najprej mu je bil na strani stolni kapitelj, jeden najmenitnejših na svetu. Ako je patrijarh umrl, nadomestoval ga je do nove volitve kapitelj, vodil je cerkveno in deželno vlado ter razsojal vse pravde. Kapitelj sam je imel tudi pravico voliti novega patrijarha in papež ga je le potrdil. Zaradi tolike važnosti so gledali bližnji knezi in celó cesarji, da so imeli vedno svoje privržence med kanoniki, ki so morali paziti, da se je izvolil njim ugoden patrijarh. Zato nahajamo na akvilejskem prestolu toliko Nemcev, navadno cesarjevih ali pa koroških vojvod sorodnikov. Kapitel je dobro poznal in tudi rabil svojo moč pri vseh važnejših poslih in zakonih. Zgodilo se je večkrat, da so kanoniki patrijarhu nasprotovali, ne hoteči potrditi njegovih naredeb, in večkrat so ga celó pri papeži tožili. Pozneje pa, ko se je bilo razvilo pravo deželno zastopstvo, t. j. furlanski parlament, izgubil je akvilejski kapitelj skoraj ves vpliv v posvetnih stvarih.

Patrijarh je imel tudi namestnike in pomočnike svoje, kateri so mu pomagali vladati cerkev in deželo. Za cerkvena opravila izbral si je svojega vikarija „in spiritualibus“ in tako tudi jednega „in temporalibus“, ki je v patrijarhovem imeni (kadar tega ni bilo doma, ali ako je bil umrl) konečno odločeval pravde in vse prizive proti nižjim sodiščem.

Najvažnejši patrijarhov pomočnik pa je bil cerkveni zagovornik ali branitelj (advocatus). Bila je stara navada, da so si cerkve in samostani, ki so imeli veliko posvetnega imenja, pa ne sami zadosti moči braniti je, biralí kakega posvetnega kneza za svojega zastopnika in branitelja. Zato so mu pa morali dovoljevati velike pravice in koristi, da je mogel zvrševati dolžnost svojo in da je imel tudi kaj plačila za svoj trud in opravilo svoje. Te pravice in užitnine so bile navadno prav obširne in ker je bilo zagovorništvo po vrhu še Bogú všečno delo, zato so se knezi radi ponujali in celó silili za branitelje cerkvam in samostanom. Iz braniteljev pa so postali mnogikrat tlačitelji in zatiralci, ki niso na drugo gledali, nego kako bi si vedno več pravic pridobili, svoje imenje s cerkvenimi posestvi

pomnožili in svojo moč razširili na škodo sebi izročenih varovancev. Tako se je godilo tudi akvilejski cerkvi. Njeni branitelji so bili skoraj vedno goriški grofje in ti so porabili to priliko ter malo po malem osvojili si prav mnogo lepih posestev po Furlanskem, ki so bila s početka jedino le patrijarhova.

Kako važen je bil akvilejski patrijarhat, spričuje nam tudi to, da je imel svoj poseben, od rimskega različen cerkveni obred, svoj posebni „missale“ in „breviariū“, ter posebno, zelo počasno in žalostno cerkveno petje. Tudi „vera“ se je molila v akvilejski cerkvi nekoliko drugače, nego v rimski. Bog se v nji ni imenoval le vsemogoč, nego tudi „nezmotljiv“ in „neobčutljiv“. Končala pa se je vera z besedami „in vstajenje tega mesá“.

Tu naj omenim nekega običaja, ki se je v goriški stolni cerkvi kot naslednici akvilejske ohranil še do današnjega dne. Pri polnočni maši na božič bere diakon sv. evangelij z mečem v roci. Ko ga prebere, zamahne z mečem na vse štiri strani sveta. Čeravno ima to stari pomen, da moramo pripravljeni biti evangelijske resnice, če treba tudi z orožjem braniti, vendar se ta navada pripisuje kot spomin na resničen dogodek iz l. 1340., ko je patrijarh Bertrand o božiči oblegal goriški grad in polnočno mašo v popolni vojaški opravi pel iz strahu pred nenadnim napadom. Tudi v Čedadu se je ta navada še vedno ohranila; v Vidmu pa so jo opustili še le l. 1848.

V XIII. in XIV. stoletji je stal akvilejski patrijarhat na vrhunci slave svoje. Proti koncu zadnjega stoletja pa je začel nagloma razpadati. Patrijarhi niso bili več oni krepki možaki, ki so znali z neustrašeno roko svojo cerkev voditi in ji vedno novega blišča pridobivati. Bili so navadno izbrani izmed domačega plemstva, ali to je bilo slabo, ker so imeli v deželi svoje sorodnike in so navadno zanje bolj skrbeli, nego za občo blaginjo. Terjali so velike davke in rabili deželne moči za svoje namene, ali še ti so se jim le redkokrat posrečili. Vrhu tega se je bil tudi papež začel vtikati v volitve patrijarhov in velikokrat je samovoljno imenoval svoje kardinale za patrijarhe. Ti pa niso hoteli v deželi stanovati, nego pobirali so samó njene dohodke, ker je kardinalska čast večja, nego patrijarška. Ali to je razsrdilo prestolno mesto Videm, ki je dobivalo veliko koristij od navzočnosti patrijarhov, in zato je žugalo krvavo vojsko vsem, ki bi držali s patrijarhi zunaj dežele stanujočimi. Naravno je, da so se prepiri in nemiri po Furlanskem vedno bolj množili, odkar patrijarhi niso več v deželi stanovali. Tudi je moralo ljudstvo izgubiti vse spoštovanje do svojih cerkvenih poglavarjev, ker so se nekateri res preveč posvetno nosili.

Ko so Benečani l. 1418—1420. odvzeli patrijarhom vse Furlansko in tako uničili njih posvetno oblast, ginila je vidno tudi njih cerkvena veljava, zlasti po tistih deželah, ki niso bile podložne beneškemu levu. In ko je l. 1500. celó goriška grofija prišla pod Avstrijo, more se reči, da je patrijarh izgubil ves svoj vpliv po slovenskih deželah. Patrijarh odslé ni bil nič družega, nego beneški uradnik. Senat republike je imenoval svojevoljno patrijarhe in silil papeže, da so potrjali njemu ugodne, iz beneških plemenitih družin porojene kandidate. Benečani so trdili, da, odkar so oni posedli patrijarhove dežele, imajo oni pokroviteljstvo nad njim in torej tudi pravico voliti ga, in sicer tem bolj, ker oni plačujejo patrijarhom po 5000 dukatov na leto; drugače bi vseh posestev oropani še živeti ne mogli.

Temu nasproti so avstrijski vladarji kot nemški cesarji trdili, da je bila patrijarhovina beneficij nemškega cesarstva, katerega so Benečani uropali, kakor se je dokazalo na bazilejskem cerkvenem zboru, kjer so zbrani očetje beneško republiko prokleli in iz cerkve izobčili. Ali vsi protesti avstrijske vlade in vse zatiranje, da ima tudi ona pravico patrijarhe voliti, kakor so nekdanji nemški cesarji pri volitvah vplivali, bilo je ničevno in brezvspešno. Zviti Benečani so znali tako narediti, da se patrijarški prestol ni mogel nikoli izprazniti in da torej Avstrija ni nikoli našla prilike patrijarha voliti. Benečani so namreč vsakega patrijarha hitro s početka prisilili, da se je na videz odpovedal svoji časti na korist družega, ki je potem imel postati njegov naslednik. Ko pa je bil tridentinski zbor taka odpovedovanja zabranil, izumili so Benečani drugo zvijačo, da so vsakemu novoizvoljenemu patrijarhu dali svojega pomočnika („coadjutor“), kateri je, se vé da, imel pravico nasledovati ga.

Vrhu tega je beneški senat patrijarhe še ščuvál na Avstrijo, češ, naj zahtevajo od nje posvetno oblast v Akvileji, (katero so bili Avstrijci l. 1510. posedli) in poleg duhovskega še mešano sodstvo. Na ta način so mislili Benečani najlože pripraviti si pot za osvojenje goriške grofije. Iz vseh teh uzrokov je bila avstrijska vlada prisiljena prepovedati svoji duhovščini vse občevanje z videmskimi patrijarhi in l. 1560. je patrijarhu Grimanu celó zabranila stopiti na avstrijska tla. Namesto patrijarhov so opravljali škofovsko službo po Goriškem na d-dijakoni, ki so bili podložni papeževemu poslancu na Dunaji, ali pa njegovemu pooblaščenцу (navadno tržaškemu škofu).

Tako stanje pa je bilo neznosno in cerkev je trpela pri tem veliko škodo. Zato zapové papež Benedikt XIV. dné 29. novembra 1749., naj se ustanovi v Gorici poseben vikarijat s škofovsko oblastjo za avstrijski del akvilejske patrijarhovine. Benečani, ki so se več nego dve

sto let protivili delitvi akvilejske patrijarhovine, uvideli so sedaj, da so vsi njih upori brezuspešni, in pokazali so se hitro prijazni avstrijskim zahtevam. Beneški in cesarski poslanci so se dogovorili, naj bi obe državi v miru živeli kakor dva dobra sosedata ter sklenili predložiti papežu, naj prekliče akvilejski patrijarhat in ustanovi namesto njega dve posebni nadškofiji.

Vsled tega razglasi papež dné 6. julija 1751. l., da je za večne čase prenehati akvilejskemu patrijarhatu in da naj se po smrti tedanjega patrijarha Delfina za zmerom izgubi to ime in ta naslov. Namestu njega pa naj se ustanovita dve samostalni nadškofiji, jedna v Vidmu in druga v Gorici. Vse svetinje in vsi zakladi naj se enakomerno razdelé med obe nadškofiji; nepremična posestva in dohodki na avstrijskih tleh naj služijo za ustanovitev goriške, ona na Beneškem pa za ustanovitev videmske nadškofije. In tako je končala tudi cerkvena slava akvilejska!

(Dalje prihodnjič.)

Vinko.

Spisal Jos. Staré.

IV.

Mesta so ti kakor gosposki ljudje. Poglej si gospôdo, kjer si hočeš, povsodi se jednako oblači, povsodi se jednako ponaša, in če si se privadil nekoliko gosposkih navad, veljal boš povsodi za oglajenega človeka. Nihče ne bode vprašal, kaj je na tebi posebno dobrega in lepega, ampak vsakdo bo le gledal, če si takšen, kakeršni so drugi. In pri mestih je ravno tako. Jedno je podobno drugemu, in navaden človek bo težko našel pravega razločka med njimi. Ali ta podobnost je, kakor pri gospôdi, tako tudi pri mestih le zunanja in površna; in če le malo odgrneš tanko krilo, boš videl tu in tam, da ni vse, kakor se kaže na prvi pogled. Tu in tam boš našel drage bisere in grde madeže, našel boš nekaj, česar drugi nima, in uveril se bodeš, da ima vsaka stvar pod solncem nekaj posebnega, svojega, kar jo loči od vseh ostalih stvari. Kolikor več ima kdo takih posebnih svojstev, toliko bolj se loči od drugih ter se nad nje povzdiguje ali pa pod nje ponižuje.

Če prideš v Prago, o kateri češki narod ponosno pravi, da je „zlata“, takoj te prevzame neko neznano čustvo; ne véš, kaj je, ali vse ti kaže, da si stopil na sveta tla človeške omike. Kamorkoli se

ozreš, povsodi se tvojim očem kažejo ostanki minulih časov, srečnih in nesrečnih, in budé ti spomin na toliko in toliko slavnih zgodeb iz življenja češkega naroda. Tu so slovenski blagovestniki prižgali luč krščanske vere, tu so mogočni kralji kazali sijaj veličanstva svojega; tu so predrzni misleči duhovi omajali veljavo stoletnih oblastij, tu je narod prelival kri za svobodo svojo. Vsak kamen je tako rekoč „knjiga razodenja“ onemu, ki jo zna čitati. A kadar je potihnil dnevni hrup in so v bledem mesečnem svitu stara zidovja oživila kakor nočne pošasti, takrat človeka prešine groza in zdi se mu, da se je pogreznil v davno pretekle čase. Že le-ti spomini obdajajo Prago z nekim pesniškim čarom ter jo povzdigujejo nad mnoga bližnja in dalnja mesta. Pa to ni vse. Praga je tudi še dan danes središče višje omike in živo srce naroda češkega. Kakor se iz zdravega srca razliva življenje po vsem človeškem telesu, tako dobiva narod češki vedno nove moči in novega življenja iz zlate svoje Prage. Sama priroda je to imenitno mesto obdala s krasnimi darovi, ali še bolj so hvaležni češki sinovi to prelepo Libušino dete obsuli z dragocenim lišpom.

Bila je že temna noč, ko je Vinko prišel v Prago. Truden od pota je šel kar takoj spat, a ko se je drugo jutro jelo daniti, bil je zopet na nogah. Nemirno srce ga je gnalo ven, da vidi težko pričakovani smoter mladih sanj. Hitro je stopal po dolgih zakrivljenih ulicah, kakor bi se mu kam mudilo, a če bi ga bil vprašal, kam gré, ne bi ti vedel odgovora. Svoje oči je obračal zdaj na desno, zdaj na levo po stoletnih poslopjih, in predno si je jedno stvar dobro ogledal, zapazil je že drugo, ali pa mu se je od daleč pokazal starinski stolp in zopet je pospešil korake, da mu nova podoba ne bi izginila, predno bi prišel do nje. Tako je brez pravega namena taval okoli in večkrat se je nehoté povrnil na isto mesto, kakor človek, ki v gozdu zaide in ne more najti pravega pota. Minul je ves dan in tudi drugi, in še se Vinko ni toliko upokojil, da bi mogel misliti, kako si bode uredil novo življenje. Tretji dan je bil miren, ali jelo se mu je tožiti po domu. Bila je nedelja. Lepo jesensko vreme je vabilo ljudi iz mesta in tudi Vinko je šel, da bi se na prijaznem sprehodu razvédril. Ves zamišljen je počasi stopal dalje po poti, koder je videl največ ljudij. Pred mestnimi vrati doné mu znani glasovi na uho in vzbudé ga iz žalostnih sanj. Posluša; ne moti se; to je slovenska pesen. Ozre se, in pod košatim kostanjem ugleda starega slepca, ki je neprenehoma vrtil svoje orglice, da bi ganil dobra srca mimogredočih sprehajalcev ter izprosil kak dar. Vinko obstane in se čudi. Rad bi bil siromaka vprašal, kako je slovenska pesen prišla v češki „kolóvratak“, ali ni ga hotel motiti,

kajti videl je, koliko ima danes opraviti, in da komaj sproti pobira obilo miloščino. Vrže mu tedaj majhen dar in tožen gre dalje. Ko so drugi zavili v stran, zakrene jo tudi on in pride na prostoren vrt. Pod košatim drevjem se je kar miza tiščala mize, in brez števila ljudij je sedelo tu v hladni senci ter se krepčalo s kapljo slastnega piva, v tem ko se je z vzvišenega odra razlegala lepo ubrana godba. Čisto tuj in neznan sédel je Vinko za prazno mizo in tu je sam sedel vse popoldne. Opazoval je ljudi, kako so se veselili nedeljskega počitka, pri tem pa je poslušal godbo ali se zamislil in premišljeval človeško življenje, ki se mu je kazalo od čisto druge strani, odkar je zapustil dom in rod svoj. Ni še vedel, kakšna bode njegova usoda, toda minulo ga je prejšnje zaupanje v samega sebe in jelo ga je skrbeti. Daleč na tujem je sam, in niti tovariša nima, da bi mu potožil, ampak v sebi mora zadržati, kar ga teži in bi rado na dan. Nič se ni razvédril, kakor je mislil. Vesela godba in zadovoljni obrazi srečnih ljudij so mu delali težko srce in čim dalje bolj se mu je temnilo čelo. V tem se je naredila noč. Vinko vstane in ves potrj zapusti glasno družbo na vrtu. Tu zagodejo godci na odru „Naprej zastave Slave,“ in ni ga bilo konca navdušenemu kriku in ploskanju. Vinku je od radosti zastala kri v srci in po vsem telesi ga je zazebló. „Tu se razlegajo naše pesni, a doma nam jih prepovedujejo!“ vzdihnil je bridko in goste solze so mu zalile oči. Zdaj mu je bilo lože pri srci in potolažen se je vrnil proti mestu. Spomnil se je besed dobrega svojega strijca in udal se je v božjo voljo.

Drugi dan je bil Vinko zopet mož. Šel je na vseučilišče, da pozvé, kako in kaj; oddal je nekoliko priporočilnih listov ter poiskal slovenskega profesorja, od katerega se je naprej nadejal kake pomoči. Takšna opravila so mu prepodila žalostne misli in bil je vesel. Po obedu je šel v kavarno „k češki kroni“, kjer se je takrat shajala vsa nadepolna mladina češka, pa tudi poljska in ruska, ter hrvatska in srbska, ki jo je dobri glas starega Karlovega vseučilišča privabil v Prago. Ni čudo torej, da so tudi zreli možje, zlasti književniki in prvaki češki radi zahajali v ta mladi krog, v katerem je vse kipelo od domoljubnega navdušenja in so se delale velikanske osnove za prihodnost. Človek v taki družbi iz nova oživi in vsaj za nekoliko trenutkov pozabi, kako strašno se resnični svet loči od umišljenega. Dasi čisto neznan, bil je Vinko „pri češki kroni“ vendar kmalu domač, saj je tu našel brez števila časopisov iz vsega sveta, in med največjimi angleškimi tudi male slovenske „Novice“ in „Naprej“, ki sta mu donášala poročila iz domovine. V Pragi pa sta ta dva lista zánj imela še drug pomen, kajti mogla sta ga seznaniti s kakim rojakom, ki bi po naključji bil v

kavarni, in zato je vedno pazil, če bo kdo po njima segel. Doslé ni bil srečen in zastonj ja je obešal na tak kraj, da si ja takoj moral zagledati, kakor hitro si stopil čez prag. Danes pa so se mu zasvetile oči. V kotu blizu okna je čisto sam sedel mlad človek in verno čital „Novice“. Bledo lice in črni lasje so kazali, da ni Čeh. Mogel bi biti Slovenec, misli si Vinko, in ne pusti ga iz vida. Napósled stopi k njemu in ga po slovensko ogovori:

„Prosim Vas, gospod, da bi mi dali „Novice“, kadar jih boste prečitali.“

„Oho! prav rad,“ vzklikne čitatelj ves začuden, vstane in nadaljuje: „Oprostite gospod, ali ste Slovenec?“

„Slovenec, Vinko Kraševac, a zdaj modroslovec na tukajšnjem vseučilišči.“

„Jaz sem pa Pavel Gorenjec in tudi modroslovec. Prav veseli me, da sva se našla. Že sem mislil, da ne bom imel s kom se meniti o domačih stvareh, a to je dan danes človeku nekaka potreba. Prišel sem v Prago, da bi se navzel slovanskega duha in da bi videl, kako ravnaajo Čehi, ki imajo v sedanjem svojem stanji toliko podobnega z nami. Da nas tu ne bode mnogo Slovencev, to sem vedel, ali da bodeva sama, tega pa le nisem mislil. Na Dunaji je v tem pač bolje, ali Dunaj je preveč kozmopolitičen in nemšk. Dunajska mera ni za nas. Upam, da bodeva dobra prijatelja. Bog daj srečo!“

Zdaj si nova znanca podasta roke in ostala sta si dobra in iskrena, dokler jima je bilo usojeno, bivati skupaj na istem zavodu in v istem mestu. Časopisov danes nista več pogledala, saj si niti povedati nista mogla vsega, kar bi bila rada. Bilo je obema lože. Prav pozno sta se ločila, a za jutri sta si obljubila, da bosta zopet prišla „k češki kroni“. Tu sta odslé imela svoj kotiček in vsak dan sta po dovršenih opravilih skupaj čitala novine, pogovarjala se o toliko in toliko stvareh ter drug družemu budila vedno novih mislij in plemenitih osnov. Srečen in zadovoljen bi danes bil narod slovenski, ko bi se bilo izpolnilo, kar sta mu želela Vinko in Pavel. Skupaj sta opazovala razvoj češkega naroda in kar se jima je zdelo, da bi se moglo na Slovenskem posnemati, to sta svojim rojakom poročala v dopisih, ki jih je Vinko pisal za „Novice“. Ponosna sta bila, da sta slovenskemu listu preskrbela izvirnih dopisov iz zlate Prage, kamor so takrat bile obrnene oči vseh avstrijskih Slovanov. Pridno sta zahajala v češke družčine in tudi z drugimi Slovani sta se seznanila, da bi si v takšnem med-sobnem občevanju pridobila čemdalje več koristnih vednostij in potrebnega znanja. Na priporočilo slovenskega profesorja je Vinko dobil ne-

koliko zaslužka s poučevanjem in za silo se je iznebil vsaj največjih skrbij. —

Tako je hitro potekal zimski čas, minul je božič, in bližala se je svečnica. Slovenski listi so poročali o pripravah, ki so se delale za Vodnikovo svečanost ne le doma, ampak celó v nemškem Gradcu in na Dunaji. Tu pravi Pavel prijatelju svojemu:

„Vinko, ko bi ti mogel opisati Vodnikovo svečanost v Pragi, to bi bil dopis, da ga še ni bilo tacega.“

„Vodnikova svečanost v Pragi! ta je pa prazna.“

„Zakaj bi bila prazna? Če le hočeš, pa jo še letos napravimo, da se bo prav lepo dalo pisati.“

„To bi pa le rad vedel, kako?“ zavrne Vinko in se neverno posmehuje tovarišu svojemu. Le-ta pa ne odjenja ter jame razlagati:

„Da napravimo Vodnikovo svečanost, ne trebamo družega, nego sobo, od vsacega slovanskega plemena vsaj po jednega gosta, nekoliko pevcev, a govorniki se bodo sami našli, samó da jeden od naju začne.“

Vinko se še zmerom smeje in maje z glavo, Pavel pa nadaljuje: „Le meni prepusti vso skrb in imeli bomo lepo svečanost, ki nas ne bo stala niti beliča. Gostov trebamo toliko, da se bo krčmarju izplačalo dati nam posebno sobo. Srbski kvartet bom naprosil, da prevzame petje, od Hrvatov pride Rabačević za gotovo, dva Bolgara sta tudi še tu, danes sem se seznanil z Lužičanom, Slovaka tudi poznam, Čehov niti ne smemo vseh povabiti, a ti, glej, da pripelješ nekoliko Poljakov in kakega Rusa. To je vsa osnova. Še uvodni govor bom sam govoril, če ga nečeš ti. Slovenci pridejo vsi, namreč ti in jaz, družih itak ni v Pragi, da bi vedel zánje, razven profesorja, ki zvečer ne gre od doma, in bo torej samó v duhu med nami.“

Vinko ni več ugovarjal, ampak udal se je in obljubil svojo pomoč, saj sta se s Pavlom zmerom razumevala in ujemala. —

Bil je mrzel zimsk večer. Sneg je škripal pod nogami in ledene sveče so visele od oken in streh ter se sijale od plinovitih plamen bližnjih svetilnic. Po ulicah je bilo vse tiho, prodajalnice so bile že zaprte, le tu in tam se je iz kake gostilnice čulo nerazumljivo brenčanje. V „spaleni“ ulici si ob takem času malokdaj srečal kakega človeka, danes pa se jih je tod že nekoliko napotilo in še le na konci ulice, predno se pride na Karlov trg, zavili so okoli ogla na desno stran ter izginili skozi vrata preproste gostilnice, ki je samó ob praznikih polna. Ob delavnikih je tu bilo malo ljudi. Le trije ali štirje sosedje zahajali so vsak večer sem ter se po dokončanem delu malo poveselili v prijateljskem pogovoru, ali pa so igrali „šest a dvacet“. Sam krčmar

je za družčino sédel k njim, kadar je utegnil. Tudi danes je sedel na konci dolge zelene mize; kakor hitro pa je nov gost stopil v gostilnico, vstal je, snel kapico z glave, uljudno ga pozdravil ter mu pokazal na druga vrata, za katerimi je bilo čuti živahno govorjenje. Za vrati je držalo kakih sedem stopnic v sobo, ki je bila namenjena takim gostom, ki so hoteli biti záse. To mesto sta si izvolila Vinko in Pavel, da z drugimi slovanskimi brati poslavita spomin prvega slovenskega pesnika in narodnega buditelja, Valentina Vodnika.

Ob zidu so stale tri mize vštric, a četrta se je srednje tičala tako, da je po dolzem bila obrnena proti vhodu. Okoli miz so sedeli drug do drugega nadepolni mladeniči vseh slovanskih plemen, a v sredi med njimi hrvaški pesnik Veljko Rabačević. Le dolnji konec četrte mize je bil prazen, kajti le-sem je stopil, kdor je hotel govoriti. Prvi vstopi Vinko, pozdravi dobro došle goste ter s slabim glasom razlaga pomen denšnjega shoda in kdo je bil Valentin Vodnik. Ko je dovršil, zapeli so Srbi „Naprej“ in zdaj so se vrstile pesni, govori in pogovori do pozne noči. Govorilo se je v vseh slovanskih jezikih, celó v lužiškem, nazdravljalo slavnim možem vseh rodov in navdušeno spominalo daljne domovine. Kamor si se ozrl, videl si samó zadovoljne obraze, in vsako oko se je žarilo od ognja, ki je plamtel iz mladega rodoljubnega srca. Le jedna misel je naudajala vse ude te redke družbe, a ta je bila — vzajemnost slovanska, in rekel bi človek, da ga ni zložnejšega naroda, nego je véliki narod slovanski. Vinko ni vedel, kaj bi počel od veselja, in večkrat je potem poudarjal, da je bil to najlepši dan njegovega bivanja v Pragi. Pa zakaj ne bi bil, saj je bila to sreča mladih let, ki jo ne nadomesté ne slava ne bogastvo poznejše dobe.

Drugo sredo so prinesle „Novice“ izviren dopis o prvi Vodnikovi svečanosti v zlati Pragi. Verni dopisnik je poročal o posameznih govorih, hvalil lepo petje, ter povedal, kako so se slovesnosti udeležili zastopniki vseh slovanskih plemen in vsi v Pragi bivajoči Slovenci.

„Vinko, danes smo se pa malo preveč pobahali,“ pravi Pavel svojemu tovarišu, ki je ravno stopil v kavarno, da čita najnovejše „Novice“.

„Zakaj preveč? Saj sem sámó resnico povedal, a nisem kakor drugi dopisniki, tesnó odmerjenega prostora tratil s popisovanjem dvorane, plesa in sijajnih ženskih oblek. To naj si vsak misli sam.“

(Dalje prihodnjič.)

Rožmarín.

Rožmarín, le veni, veni,
Kaj bi rasel mi ljubó?
Lice sahne tudi meni,
V srci meni je hudó.

Nikdar nisem te pulila,
Kar je Samo šel v vojskó,
Vender le sem te gojila
V nadi, da se vrnil bó.

A tri léta so minula,
Kar medlí po njem srcé,
Nič o njem še nisem čula,
Mrtev je gotovo že.

Torej, rožmarín, le veni,
Kaj bi rasel mi ljubó?
Lice sahne tudi meni,
V srci meni je hudó.“ —

„Rasti, rasti, cvetka míla,
Vrh poženi nov i nov;
Še bo deva te pulila:
Samo je prišel domov.“

Deva rádostno zavrísne,
Milo se razveseli,
Sama na srcé pritisne,
Kito lepo naredí.

J. K.

V gaji.

Na klop kamenéno do mene sédi,
Okoli vrata mi rôko dáj,
Čarobno-sladkó mi v okó poglédi,
Ljubó se mi nasmehljáj!

Ti mene se, nežen bršljan, okleni,
Okoli vrata mi rôko dáj.
Obrazek naslóni na prsi meni,
Ljubó se mi nasmehljáj!

Po jéli se mladi bršljan ovíja,
Oklépa nežen se je, lehán.
Po jéli mladíke srénó razvíja,
Ker sam za sé ni dovolj močán.

J. K.

Vrag.

Zemljó večérni krije mrak,
Nejasno svéti mesec v gaji.
Devico ljubi v njem junak,
V čarobnem zíbljeta se raji.

„Na veke tvoj sem, ljubica!“
„Na veke tvoja!“ — deva dáhne...
Kar prisvrčí strelíca zlá,
Zadéta deva nánj omáhne.

Pritisne jo na prsi si,
Na prsi si ljubezni polne...
Za skalo nekaj zašuští,
In nekdo tam srdit zakolne.

J. K.

Popotni spomini.

Spisala Lujiza Pesjakova.

III.

(Dalje.)

Menaggiji tik brega so že čakali raznovrstni vozovi. Sedli sva zopet v velik omnibus. Jedva sta zakrenila konja ropotajoče naše skrinje vkreber, ko se za nami pomiče voziček z jednim konjem in pod velicim florentinskim slamnikom se nasmiha cvetočelapa gospá, a na njeni stráni sedi blede molčeči mož. Poveretta! —

Z dušo, polno še vtisov, ki so jih bile napravile jezerske podobe, bili sva hipno premaknjeni v hribovit svet. Veličastno pogorje se je vrstilo po poti s soteskami in najmičnejšimi brdovitimi kraji. Po več nego li jedno uro trajajoči vožnji smo dospeli na vrh. Ko se ozreva, očaralo — očaralo v pravem pomenu te besede — naju je poslednjič komsko jezero. Preradi bi se bili ustavili dlje na višavi, toda skóraj spočita je bila — ali morebiti tudi ni bila — uboga živina in z udarci in s pokanjem bičevim jo je neusmiljeni voznik gonil dalje. Strmo se je vzdigal na najini levi Monte Crociano in pred náma je stal Monte Galbiga. Cesta se je vila okoli krmul in strlin ter počasi nagibala se nizdolu. Zdaj se je razširila okolica in lepi, zeleni, senčni logi naju pozdravljajo na vseh stranéh. Oj, in tam se zalesketá med drevjem, svetlo zrcalo je položeno na zelena tlà in nebó in logi se ogledujejo v njem! Pred očmi mi stoji druga, znana, ljuba slika, na kateri je takisto vse zeleno, gozdno, prijazno, kjer tudi čisto nebó odseva iz velicega, dragocenega smaragda, kateri je Bog sam pripel na obleko gorovite zemlje . . . Lago del Piano, kako si podobno prvemu belopeških jezer v predragi mi domovini!

Oj, lepa, lepa je pot od Menaggija do Porlezze in vsacemu čilemu popotniku bi svetovala, prehoditi jo péš. O trudu bi ne znal, ampak pritrdil Eichendorffovim besedam:

„Wem Gott will rechte Gunst erweisen,

Den schickt er in die weite Welt,

Dem will er seine Wunder weisen

In Berg und Wald und Strom und Feld.“

Prihajale so mi te besede vedno v spomin, ko sem popotovala po deželi hrepenenja svojega. Od radosti se časih poznala nisem in kolikokrat mi je bilo pritisniti roko na čelo ter uveriti se, da bedím, da sem res jaz tisto presrečno bitje, kateremu je dano gledati uzorne umotvore stvarstva. Kako razvnetá sem se klanjala njihovemu stvarniku! Kako

ga molila pred žrtvenikom, ki ga mu napravlja priroda v raji, kateri se na zemlji imenuje Italija!

Priliciti bi mogla to, kar sem ondu neprestano čutila, divnemu veselju, kadar sem majhno dekletce zagledala željno pričakovano božično drevó s svojimi lučicami in z blestečimi svojimi darovi. Res, takšno čustvo mi je iz nova, povsodi in vedno iznenadejalo, prevzemalo in povzdigovalo vriskajočo dušo!

Oj, nepozabljivi mi, nebesko-srečni čas!

IV.

Gledala sem prosto Švico,
Vzduh vživala nje gorá,
Vpričo snežnega Gotarda
Preslavljala sem Bogá.

Hudó je pripekalo solnce, ko sva ob pol jedni uri zagledali Porlezzo in ob enem severni konec luganskega jezera. Iz omnibusa greva takoj na parobrod „Generoso“ in dalje sva plavali po šumečih valovih! Zopet sva bili gola radost, samó čudenje, zamikajoč se v lepoto divnega stvarstva.

Kar se tiče krasote okolic, meriti se more lugansko jezero skôraj s komskim. Jedva sva pustili za sábo Cimo, prikazal se je že lepi, do vrha z gozdi obrasteni Monte S. Salvatore. Evo Ostena! Kako rada bi bila tamkaj veslala v lehkem čolnici med duplinami skozi silno veliko sotesko, katero rosita dva slapova: udala bi se bila v neizogibno škropilno kopel in, če tudi malo premočena, gledala slovečo jamo. K sreči je obračala náse mojo pozornost Gandria, nežno ovijajoč se vznožja Monte Brèjevega. Zdaj naju je vzprejel južni pritok jezerski, in vedno cvetnejši in krasnejši so se kazali bregovi. Povsodi plavajoči vrtje nad visoko obokanimi arkadami, povsodi trsna sadišča, vile, cerkve, kapelice. Krog in krog so zeleneli smokvišča, oljčni in orehovi gozdi. Okoli strline pri Castagnoli je hlapel parobrod in — širé se pod krasnim Monte S. Salvatorjem ter upodablajoč se v prečistem srebru jezerovem je ležalo pred nama Lugano! Oh! ... sôpla sem švicarski vzduh! —

Ob 4. uri popoldné sva stopili na luganski breg — omeniti sem zabila, da je lepa „Poveretta“ s pokašljujóčim gospodom zopet bila z nami „à bordo“ — in po nasvetu holandskega konzula iskali si stanovanja v hôtelu „Washington“. Impozantna na širocem nasipu se vzdigujoča stavba je to poslopje. Bilo je sedež nekdanje države. Notranja naprava nikakor ni bila po mojem ukusu. Prehodivši vežo, prideva v visoko mračno stebrišče, kjer je vsaka stopinja odmevala od sivih zidov. Védli so naju od todí v prvo nadstropje v sobo, kamor so držala razven vhodnih vrat še tri druga vrata. Odprta so bila vsa in hodilo se je skozi v druge, ravno tako proste in prazne sobane.

Kakšen razloček med starim Washingtonom in vilinim dvorom Bellaškim! Tamkaj vse novo, solnčnato, varno, polno ljudij, tù, nasprotje vsega tega. Kako hitro sva se bili podomačili v svojem róznatem salonu in kako neznana in tuja nama je bila ta gola sobana, opravljenale z najpotrebnejšim orodjem! Ob 5. uri sva kosili à la carte, za table d'hôte je bilo menda premalo gostov, ali morebiti tudi ni bilo prav nobenega, vsaj po vsem velicem poslopji srečali nisva nikogar. Čisto sami sva bili v veliki odmevajoči dvorani, ki bi bila lahko vzprejela na stotine ljudij. Hiteli sva vènkaj, tjákaj, kjer se ne pogreša drúščine.

Poleg jézera na širocem nasípu sva hodili, napotivši se na južno stran. Nasproti hôtelu „du Parc“, v kateri se je bil izpremenil starodavni samostan „S. Maria degli Angioli“ — tudi tukaj se ne bi mogla udomačiti — vzdiguje se tik jezera visok Tell z lokom in s pušicami. Od navadnega peščenika je iztesano znamenje, vender pozdravila sem je razvneto, saj kaže uzor junaka svobode! Blizu hôtelu du Parc, sredi cvetočega vrta, stoji villa Visalli, to bi bilo stanovanje záme, a ne — skóraj bi se bila sprla v mislih z gospodom konzulom. Bodi si! dva dneva, ali bolj rečeno, dve noči se naglo prebijeta. Dalje sva šli mimo vile „Beau séjour“ vkreber do gradiča „Enderlin“, prehodili tam vrt in od višave necega stolpa uživali najkrasnejši razgled na mesto, na jezero in na venec hribov, ki je objemlje.

Vrnivši se proti domu, krenili sva še v notranje mesto. Lugano ima čisto italijansko lice in značaj s svojimi hišami s ploskimi strehami, s svojimi arkadami, pod katerimi se vidijo delavnice in prodajalnice z rudečimi in rumenimi ograçami, ki plavajo okoli odprtih vrat. Granitni kolovozi preprezajo ulice. Živahno vrvénje in vedno kričanje, kakor povsodi po italijanskih mestih, kjer vsak prodajalec ponuja in hvali svoje blago na ves glas. Ubežali sva šumu in počivali potem še malo na klopici pri Tellu, kar zapaziva, da je začelo jezero nemirno šumeti in da so črni oblaci vzhajali izzad Monte Bréja. Jedva sva bili v neprijetnem Washingtonu, ko je huda ura že razsajala z vso močjo. Primerna je bila noči in „svoji grozi!“ Spati mi ni bilo moči! Zato sem vstajala in zamikala se v jezero, iz katerega so malo po malem že odsevale nebeske zvezde. Hotèč razvedriti se z duševnim delom, izkušala sem naslikati z besedami početje jezerovo. Proti jutru sem zaspala, a probudivši se, spominala se stihov in zabeležila ubogo svoje sanjarsko delce. Evo ga!

Razburjeno biló sinoči
Lugansko jézero lepó,
Srdito vzdihalo in vedno
Obliče bilo bolj temné.

A noč je položila rôko
Prijazno nánje, govorèč:
„Tolaži se, glej, ljube zvezde
Užigajo se že blestèč.

Z očesom svetlim vsaka tebi
V dnò duše zrla bi željnò,
In čudeže vse svoje tkati
Hče v sladke sanje ti nebó.“

S povodnim cvetjem se igraje
Zaspalo jezero je res,
A časih še tožeče k višku
Planilo čez bregovja jez.

Zdaj slavec milo je prepeval
Najslajšo pésen zemskih tál
Ter jezera je sèn kristalni
Svit vedno bolj rastoč obdál.

In ko za rano mlada zôra
Obišče hrib in dol cvetán,
Sanjalec bil je čudo-krasni
Pokojen zopet in mirán.

Na čisto čelo hči nebeska
Poljub mu dihnila gorák,
Da probudivši se jezero
Poslavljal rôžnih ust je znák! —

In res je bilo tako, znamenje poljuba mlade zore žarelo je še na jezeru, ko sem odprla okno in je zagledala. Svetli valovi so bili gladki in čisto je bilo nebó, od katerega so se ostro ločili najtanši robovi gorá. Oh, in kako krepčalno je vélo čez te zelene gore doli od snežnikov! Hitro, hitro vènkaj iz mračne sobe na dan, v sveži vzduh!

Ura še ni odbila 6., ko sva že sedli na voziček. Voznik in njegov sin, lepi, krepki postavi s temnimi očmi in s svetlimi lasmi, skočila sta na kozla in iskri konjic naju je odpeljal proti — Monte Salvatorju!

Veselo dobro jutro voščiva Tellu in skôraj sva bili zunaj Lugana. Vreme je bilo lepo, da ni moglo biti lepše, vzduh hladán, vsa priroda po sinočni nevihti kakor na novo porojena. Na vse duške sva se nasrkali dragocenega zraka svobode.

Dospeli sva v vas Pazzallo, tam sta Girolama — oča in sin — izpregla konjiča, dejala ga v hlev in voznika sta se izpremenila v vodnika, ki sta nama kazala pot na hrib. Girolamo mlajši je nosil torbico z živežem, z najinima plêdoma, daljovidi i. dr. Lepa je bila pot. S čudom in zanimanjem sva pozdravljali vsako rosno bilko, vsako cvetlico, vsako drevo, in skalovje in dupline; a vonjava in jek in izvori in slapovi so odgovarjali najinim pozdravom. Ljuba mi tovarišica je pevala in se kósala z gozdnimi ptiči in jaz ter moža smo radostno poslušali, a ko je petje utihnilo, smijali sva se in bili srečni! Vmes sva se razgovarjali po laško s svojima voditeljema in zvedeli mnogo ondotnih narodnih običajev. Proti vrhu je prihajala pot slaba, jako kamenita in nekako umolknila so glasovi veselja. Oprti na visoki gorjači sva kakor pravi hribolazki molčé plezali vkreber. Kaj nama je bil trud, kaj so bile težave, saj je naju vabila najlepša plača! Že sva bili blizu, napeli še malo moči in — vrisk se nama je silil na ustna, hvaléče solzé so zaróšile nama oči! Oj, svet, svet, kako si lep, kako velik ti, Bog moj! — —

Od kod vzeti besed, ki bi mogle popisati, kar sem zagledala, ozrši se na višavi okoli sebe! V vznožji najinem lugansko jezero z vsemi svojimi pritoki, v katerih se zrcálijo krasni obrazi gorá, ki krog in krog čuvajo nad njimi. Ponosno stoji vmes dvoglavi stražár Monte Camoghè. Poleg njega, toda v dalji — sveta groza me je skôraj izpreletela — podpira S. Gotard s snežnimi svojimi orjaškimi vrhovi azurno nebó. V zapadu Monte Rosa, ki je bil čarobno razsvetljen, čez in čez obsút s leskečimi se biseri. Velika vrsta Waliških planin razprostira poleg njega neizmerne svoje ledene ravni. Tem vzvišanim velikanom nasproti, vender daleč, daleč, očesu jedva dosežno se je prikazala mogočna Bernina.

Nasititi se nama kar ni bilo nebeskega pogleda, in če je okó tudi časih plavalo doli na jezero in na cvetne mu bregove, vender se je vračalo takoj zopet k veličanstvu planin in gineno vzdigalo se še više, tjá k Njemu, ki je ustvaril drobno bilko in nedosežno višavo, ki zapoveduje oblakom in valovom in ki je nama, ubogima stvaréma dal užiti to blaženo uro! Sililo naju je srce v hram, Njemu posvečen, na gori poleg naju stoječ. Žál, cerkvica je bila zaklenena. —

Med tem je pogrnil Girolamo mlajši čeden prt na mah pod starim orehom in v lepi senci sva se okrepčali z belim kruhom, pravim švicarskim sirom in s sočnimi bréskvami. To nama je teknilo bolje, nego li najfinejši „dejeuner à la fourchette“ v zaduhli — prazni dvorani. Stekleničico dobrega „Asti“ je potegnil Girolamo starejši iz slamnate svoje torbice in jo ponudil nama. Zahvalivši se, veleli sva obema Girolamoma izprazniti jo na srečo najine domovine in na zdravje vsega, kar nama je ljubega v nji. „Živela!“ in „živeli!“ morala sta vzklikniti oba. Prikupila sta se Švicarjema vzklika tako, da sta doli s hriba gredé ž njima čestokrat probujala jek. Utopljali sva dušo in oči še jedenkrat v velekrasno podobo, vtisnili si jo v spomin za vselej in napotili se nizdolu. Naglo smo stopali, ali jedva smo hodili četr-tinko ure, ko spremljevalka moja nekako zmočena vzdihne:

„Kako uljuden in prijazen je vender bil gospod Emilij H.!“

„Izvestno, vsa čast njemu! Toda kako, da se ga zdaj spominaš?“

„Kako? — nu, pahljáča moja menda počiva tam gori pod orehom!“

Girolamo mlajši je prevzel pôslo gospoda erfurtskega in naglo, če tudi ne tako izborno galantno, vender zeló prijazno poklonil najdeno trofejo „belli Signorini“. Med šalami in smehom in brez dalnje zapreke smo šli zdaj doli in v Pazzalli sva se ohladili v senci z víniko obrastene lope. Brdka, postavna kmetica postregla je nama tam s kislím mlekom tako dobrim, kakeršnega še nisem jedla nikdar. Ura na

stolpu S. Lovrenca je kazala dve popoldné, ko sta nama pred Washingtonom vrla Girolama pomagala raz voziček.

V najini sobi, ki se mi je zdela že malo bolj domača, spočili sva se, sladko spêč. Ob 5. uri sva si dali v sobo prinesiti kosilo, dvé ubogi popotnici se nisva hoteli več izgublјati v dolgočasni, širi dvorani.

Spočiti in okrepčani sva se sprehajali potem v parku Cini pod temnimi pínijami in svetlimi drevesi, na katerih so žarela granátna jabolka. Čudili sva se bogatemu rastlinstvu in zlasti alojam, ki v Lugani povsodi na planem rasto in ženó. Večer je prihajal. Posloviti se nama je bilo s Tellom. Zamaknjeni sva sedeli dolgo na klópicí pri njem. Solnce se je nagibalo v zatop. Temno-modro je bilo jezero, a čez in čez prepreženo z zlato mrežo. In pripluli so pozlačeni valovi in ljubkovali vzhóžje znamenja ter lahke sapice pihale okoli poštenega obraza in blagoslavlјale njega, ki je sveto mu domačo zemljo rešil jarma, priporil ji svobodo in vez mile zloge ovíl okoli nje sinov! —

Tma je legla že na bregóvje, ko sva izrekli svetlemu kipu poslednji „zdravstvúj!“

Čestokrat se še spominam večera na obali luganski in spomina na Švico nikdar ne morem ločiti z ónim osvoboditelja njenega:

Misliti si meni možno

Brez ljubezni ni srcá,

Duše ni brez domóželja,

Ni ločitve brez solzá.

Niti néba brez ozvezdja,

Ki blestí prekrasno se,

Vzpómladi ni brez cvetlice,

In brez Tella Švice ne!

(Dalje prihodnjič.)

Pévsko gâslo.*)

Pévesen dar je iz nebá,
Ki srcé veselo vžiga;
Kadar tare skrb duhá,
Petje ga nad prah povzdíga.
In ker pésen vzbúja slast,
Bratje, v petji se družimo
Ter med širi svet nosímo
Drage domovine čast!

Jos. Cimperman.

*) Posvečeno slov. delavskemu pevskemu društvu „Slavec“ v Ljubljani.

Vinska modrost.

Posnetke priobčuje J. Trdina.

(Dalje.)

12. Ko je prebil Kristus svoj štiridesetdanski post, hotel je zapustiti puščavo, ali dolgo stradanje ga je tako oslabilo, da se je komaj premikal in začel že omedlevati. Trta, ki je rastla v samotnem skalovji, videla je to trpljenje in Kristus se ji je smilil. Ponudila mu je svoje grozdje, da se okreпча. Kristus si je utolažil ž njim žejo in lakoto, blagoslovil trto in ji obljubil večnost. V nebeškem raji ne bo nobene nega pozemeljskega drevesa in zélišča, za jedino vinsko trto se vé, da bo zelenela, rastla in rodila svoj žlahtni sad tudi na ónem svetu v spomin in nagrado, da je otela božjega sina iz smrtnih težav in bolečin.

13. Kristus in sv. Peter sta prišla o poletni sopárici k ubogemu kmetiču in prosila darú. Usmiljeni mož jima velí: Kruha ali kakega družega založka vama ne morem dati, ker ga sam nimam, ali prinesel vama bom kozarec dobre vode iz domačega vodnjaka, da si ugasita žejo, ki je hujša od lakote. Za povračilo mu blagoslovi Kristus vodnjak in izpremeni vodo v najboljšo vino. Revež je začel krčmariti in bogateti. Kristus in sv. Peter prideta zopet k njemu v podobi starih romarjev in ga prosita požirka vina. Krčmarja pa je bil denar napuhn timer in ga tako utrdil proti siromakom, da se zadere nánja: Ako sta žejna, napijta se one-le mlake. Če tekne koristnim kravam, bo dobra tudi za take malopridne vlačugarje, kakor sta vidva. Kristus vzame rupi svoj blagoslov, vino v nji se izpremeni v mlakužasto vodo, ki se je gnusila ljudem in živalim. Trdosrčnemu kmetiču ni zalegel dosti strženi denar, kmalu je bil bolj siroten nego prej, ker ni imel na svojem zemljišči niti zdrave vode. Takrat je izustil Kristus ostro besedo, da bo zapustila sreča vsako krčmo, ki ne bo usmiljena proti ubogim. Za slabotnega starca in bolnega reveža ni noben dar toliko vreden kakor kupica dobrega vina. Kdor jima ž njim postreže, smé se nadejati božje milosti na tem in na ónem svetu.

14. Ljudje so sezidali lepo cerkev in dejali zadovoljno: Tukaj bomo odslé Boga čistili. Hudič postavi poleg cerkve krčmo in velí: Tukaj pa mene.

15. Potikaje se po svetu prišel je hudič h kmetu, ki ga ni poznal in ga pogóstil prav dobro z jedjo in vinom. Hudič ga vpraša, koliko mu je dolžan. Kmet pravi: Nič. Če sem storil kaj dobrega, bo mi že Bog povrnil. Hudič se namrdne in velí: Takih besed ne morem slišati,

povračilo ti bom dal jaz sam. Ná, tu imaš patent za krčmo. Če boš točil pošteno, ne čaka te mnogo dobička. Če boš pивce sleparil, pa obogatiš gotovo v desetih letih in morebiti še prej. Kmet vzame patent in naredi krčmo. Ker te pravice ni imel nobeden drug kakor on, dohajali so pit od vseh strani; po dnevi in tudi po noči se je vse trlo veselih gostov. Od kraja je krčmaril pošteno, ko pa je videl, da mu ostaja le malo dobička, začel je vlivati v vino vodo. Zdaj si je hitro opomogel. Predno je preteklo deset let, šteli so ga za prvega bogatina v vsi deželi, hudiči pa za najboljšega svojega prijatelja na zemlji. Po smrti so prišli po njegovo dušo vsi za jedno s svojim kraljem Luciferom in jo odnesli z veliko slavnostjo na dno pekla. Ista čast je doletela pozneje vsakega krčmarja, ki je prodajal vodo za vino.

16. Jako priden kmetič je delal in delal, da bi se izkopal iz revščine, ali ves trud mu je ostal jalov in brezuspešen. V ti stiski je poklical hudiča, da bi mu pomogel. Hudič pride in veli: Priskrbel ti bom sod žlahtnega vina, ki se ne bo nikoli izpraznil. Tekel bo brez presledka do tvoje smrti. Napravi si krčmo in toči vsakemu pivcu pol vina pol vode. Moja pijača je tako močna, da ne bo nihče zapazil, da jo krščuješ. Obogatel boš prav hitro. Ali to se vé, da ti čarobnega soda ne morem darovati. Za plačilo dal mi boš po smrti svojo dušo. Verjemi mi, da ti jo bom položil v najgorkejšo posteljo, ki se dóbí v našem preljubem peklu. Povej, če si zadovoljen? Kmet odgovori ves ginen: Kako bi mi prelepa tvoja ponudba ne bila všeč! Na tako dobrega in resničnega prijatelja, kakor si mi ti, nisem se še nikoli nameril, kar sem na svetu. Ali, bratec dragi, moraš mi vsakako obljubiti, da boš hodil tudi ti k meni pit, ker bi se mi prehudo tožilo brez tebe. Hudič mu radovoljno to obljubi. Opomnivši ga še jedenkrat, da ne smé prineesti nikomur vina brez vode, odide in mu privalí še tisti večer svoj čudoviti, neizerpni sod vina. Drugi dan je jel kmetič krčmariti. Pivci so hvalili v jeden glas njegovo vino, dasi je prilil vsakemu polovico vode. Vino jim je računal, vodo pa dajal zastonj. Po takem se je pilo pri njem ne le bolje, ampak tudi mnogo ceneje nego v drugih krčmah. Imel je zmerom toliko gostov, da ni mogel vsem postreči. Kadar je prišel hudič, natočil mu je čistega vina, v katerem ni bilo ne kaplje vode. Hudič ga je srkal v slast, ne sluteč krčmarjeve zvijače. Kmetič je kmalu silno obogatel in živel veselo in brez skrbi za svojo dušo. V svoji obilnosti ni pozabil cerkve in revežev in ostal je vedno ponižen, krotak in prijazen proti vsakemu človeku, da ni imel nobenega sovražnika, ki bi mu bil zavidal in želel kake nesreče. Po prav lahki smrti je stopil pred sv. Mihela, ki težka grehe in dobra dela

in sodi duše, ter mu razložil vse na tanko, kako je živel in krčmaril, Sv. Mihel ne najde v njem nikakega smrtnega greha in mu podá svojo mogočno roko. Takrat se oglasi hudič in zahteva poleg dogovora krčmarjevo dušo. Sv. Mihel pa ga zavrne srdito: Ne blebetaj tako neumno! Mož ni točil vsakemu pivcu pol vina pol vode, kakor sta se bila zmenila. Ti si pil pri njem vselej čisto kapljico. Če si hotel, da bi mešal vino samó ljudem, tebi pa nosil nepopačenega, moral bi bil to razločno povedati, ko sta se pogajala, česar pa nisi storil. Vajin dogovor si tedaj sam prestopil in mu vzel veljavo. Drugim gostom je dajal krčmar res da pijačo, v kateri je bilo komaj pol vina, ali jim ni zaračunal nikoli ne krajcarja za vodo. S tem ni škodil ne svoji duši ne pivcem. Njim je še prav veliko koristil, ker jih je obvaroval greha, da se niso mogli upijaniti. Kdor hoče ugrabiti človeku dušo, mora biti pametnejši od njega, kar pa ti nisi. Poberi se in dokler ne boš imel boljše pravice nego danes, ne hodi me nič več nadlegovat.

17. Krčmar je umrl in potrkal na nebeška vrata. Sv. Peter pride gledat, kdo je, in ga zapodí; dejal je, da Bog ni ustvaril nebes za take posvetnjake in burkeže. Mož, ki v peklo ni hotel iti, na svet pa se ni smel povrniti, postavi pred nebesi krčmo in začne točiti. Svetniki so ga kmalu zapazili in jeli zahajati k njemu. Krčmar je znal svoje goste izvrstno kratkočasiti, pa ni čudo, da se je zbiralo pri njem vsak dan več nebeščanov. Mnogo jih je sedelo, še veliko več pa jih je moralo stojé piti, ker je bilo za toliko množico premalo klopj in stolov. Sv. Peter naznani Bogu strašansko pohujšanje, ki se godí pred nebeškimi vrati. Bog mu se zagrozi s prsom in ga pokara smehljaje se: Peter, Peter! kaj tožiš druge, ko si napako zakrivil ti sam. Da si dovolil krčmarju priti v nebesa, ne bi bilo nič tega pohujšanja. Le hitro pojdi in popravi neumnost svojo!

(Dalje prihodnjič.)

Venóči cvetlíci.

Venóča cvetlica ob poti,
Ko tebe mi gleda okó,
Zakaj se bolest me poloti,
Zakaj mi srcé je tesnó?

Radóstno prepévajo ptice,
Veselje navdaja ves svet;
Krog tebe so v cvetji družice,
A tebi umira že cvet.

Oj, skóraj, saj vém, doživéla
Uboga boš róžica ti;
Povéj mi, čemú si cvetéla,
Ker cvet se že tebi suší?

Venóča cvetlica ob poti,
Ko tebe mi gleda okó,
Zakaj se bolest me poloti,
Zakaj mi srcé je tesnó?

Svoimir.

Novejši pisatelji ruski.

Piše K. Štrekelj.

II.

Iván Sergêjevič Turgénev.

(Dalje.)

Tn kako biča Turgenev ruske težnje šestdesetih let še le v glasovitem poglavji ob „originalnem Rusu!“ Preveč prostora bi vzelo, to izvrstno kritiko postaviti le-sem vso, in zadovoljiti se moramo, da zavrremo bralca na ono poglavje; in to posebno, ker smo že v početku tega spisa naveli Turgenevlje nazore o zahodni in ruski kulturi.

„Originalni Rus“ se giba večinoma med aristokrati ruskimi, ki živé v Baden-Badnu. Kos za kosom navidezne njih civilizacije trga Turgenev ž njih in kaže nam jih v žalostni duševni nagoti! Kaki so, kadar se potrga ž njih vse tisto lepo besedovanje in velikolepje, kako se nam prikažejo v vsi svoji propalosti, brutalnosti in blaziranosti, na primer na izletu k staremu gradu! In kaj še le pri Irinini soareji! Pikri, grozoviti zasmeh téh grdič ljudi zvení nam naproti že v prvem poglavji, ko nam Turgenev pod „ruskim drevesom“ predstavlja nekatere iz njih: „kneginja Babette, ta ista, kateri je v naročaji umrl Chopin (v Evropi se imenuje več nego tisoč gospij, katerim je Chopin v naročaji umrl), in kneginja Anette, katera bi še prekosila vse druge, da ne bi iznenada, kakor duh zelja med najnežnejšo ambro, prikazovala se iz nje prosta kmetska perica, in kneginja Pactette, katero je zadela ta le nesreča: mož njen je dobil visoko službo, in kar na jedenkrat, dieu sait pourquoi — je ubil mestnega načelnika in ukral dvajset tisoči rubljev cesarskega denarja; in smešna kneginja Zizi in jokava kneginja Zozo . . .“

V opis takih ljudi je Turgenev vplel Litvinovljo ljubezen k Irini. Prva njegova ljubica, ki je zdaj omožena z bogatim generalom Ratmirovom, užge zopet njegovo ljubezen, ki se je bil že zaročil s Tatjano. Irina se odloči pobegniti ž njim, ali v poslednjem trenutji manjka ji za to moči. Kakor duševne težnje ljudi v ta roman vpletenih, ravno tako so nedoločni in majavi čuti: Irina se povrne v pusto salonsko življenje, Litvinov pa v naročaj trdne svoje Tatjane. Irino kaže nam pisatelj kot okuženo, zapeljivo koketo in z veliko srečo ji je postavil naproti krepko, préprosto, v resnici žensko Tatjano.

Ravno v „Dimu“ je pokazal Turgenev, kako se loči od moderne francoske šole, s katero je sicer v Parizu veliko občeval, ali ji vselej, kadar je bilo treba, odločno pokazal hrbet. Zabel, ki je spisal o Turgenevu izvrstno kritiko, pravi o njem gledé te strani: „Kar pa Turgeneva za zmerom izključuje iz kroga Zolovega in njegovih učencev, kamor so ga površno uvrstili, to je njegova čista, zdrava fantazija. On pozna grdo ravno tako, kakor naturalisti, ali grdo ni mu priraslo k srcu, ne veseli ga vedno in vedno brodit po njem; on ne strmi v preprostost, da bi jo v dolzih in širokih prizorih kazal. Posebno v erotiki nam kaže tako nežen čut, da ga moraš vedno občudovati. Držeč se Voltairejevega opomina: „Glissez mortels, n'appuyez pas,“ zadovolji se s tem, da se situacij, v katerih se opisujejo nasladne stvari, le kratko takne. Ne ogne se jim, kadar se dozdeva, da jih natura njegove fabule zahteva, ali v kratkem je ž njimi gotov. Pomisliti je, kako najivno kratko prikazuje dohod Irinin v Litvinovljo sobo. Ako v povesti „Na predvečeru“ Insarov, ko se ozdravi od hude bolezni, vzplamti v silni strasti k nevesti svoji, je to že največ, kar si dovoli. No nikdar mu ne pride na misel, umazane barve naslade na debelo staviti na svojo poletu, premešavati jih in drgati tako dolgo, da iz tega mešanja napósled nastane neka zmes, katere naj bi se potem človek proti vsi spodobnosti veselil. Kjer prikazuje grdo, služi mu to le za kontrast proti lepemu, ali pa to estetiški opravičuje s humorjem ali z intenzivnim čustvovanjem.“

Omahovanje čutov in teženj, o katerih se ne vé, kaj hočejo in kam vodijo, primerja Turgenev dimu. Ko se vrača Litvinov v domovino ter opazuje dim železnične lokomotive, kako se zdaj vzdiga, zdaj pada in vedno izpreminja obliko svojo, tedaj se mu zdi vse, kar je videl jednako dimu: „Litvinov sedi sam v vozu, nihče ga ne moti: „Dim, dim!“ ponoví nekolikokrat in takoj zdi se mu vse kakor dim, vse, posebno vse rusko. Vse dim in par, misli si, vse se neprenehoma izpreminja, povsod novi obrazi, prikazen bega za prikaznijo, ali v bistvu je vse jedno in isto. Vse hiti in drevi nekam — in vse se zopet izgublja brez sledú. Drug veter popihne — in vse odleti na drugo stran in zdaj nastane tam tista nemirna, nestalna in — nepotrebna igra. Litvinovu pride na misel mnogo, kar se je zadnje leto z gromom in treskom vršilo pred njegovimi očmi . . . dim, šepeta on, dim; spomina se vročih prepirov, vika in krika pri Gubarevu, pri drugih visokih in nizkih postavljencih, pri nazadnjakih in naprednjakih, pri starih in mladih . . . dim, ponavlja on, dim in par. Napósled se spomni tudi znamenitnega piknika, razlaganj in besed državnikov — in celó tega,

kar mu je pripovedoval Potugin . . . dim, dim in nič drugega. In njegova lastna podjetja, čustva, poskušnje — sanjarije? Litvinov mahne le z roko.“

Posebno o „Dimu“ utegnil bi kak napet človek reči, da Turgenev pljuje v svojo skledo, da kaže domovino svojo v grdih barvah, da jo zasmehuje in zasramuje, da je Potugin njegov nekak stroj za grdenje in zasmehovanje. Ali temu ni tako. On hoče le svoj narod učiti in vzgojevati, kaže mu barbarstvo, laži-omiko. Ravno s tem, da z bridko satiro biča puhle in ničeve strani v njegovem življenji, podal je ob jednom že nekak navod za zdravljenje teh nezdravih ulés na narodnem telesi.

Naslednje večje delo za „Dimom“ je „Nesrečnica“ iz l. 1868., v kateri povesti nam Turgenev s strašnimi barvami slika žalostno usodo Suzane Ivanovne, prave nesrečnice. Mater, židinj, zapeljal je bil pohlepen plemenitaš. Po očetovi smrti pride v roke njegovemu bratu, kateri izkuša ž njo zadovoljiti svoji strasti, kar se mu pa ne posreči. Prepusti jo zatorej potuhnemu oskrbniku, ki ravná ž njo tako, kakor otroci z muhami. Dvakrat ji zasije upanje, da bode rešena iz svojega žalostnega položaja: prvič je sramotno izdana in ljubimec njen umrje, drugič pa jo on zapusti, ko zasliši le prvo obrekovanje o njej. Zato se sama umori. Ali to še ni dovolj! Po njenem pogrebu se grdo opijejo in rjové in kričé izkušajo dokazati, kdo ima tršo črepinjo. To-liko grozovitega ni nakopičil Turgenev v nobeni povesti: bralcu se zdí, kakor bi ga kdo ob grlo davil.

V „Kazni Tropmanovi“ iz l. 1870. podaje Turgenev jako živo pisano črtico o poslednji noči glasovitega francoskega zločinca Traupmana. Na ti črtici nam je občudovati najbolj psihološko bistrotnost in čuteče njegovo srce. Pisatelj opisuje, kako je Traupmana obiskal v ječi in kako se je ta vèl pred smrtjo. Med drugim tam piše: „Opazilo se je, da se vseh tistih, ki so obsojeni na smrt, poprime popolna apatija in da tako rekoč že prej izdihnejo, kakor hitro se jim obsodba prebere, — ali pa, da se še vedno delajo mogočne in se ponašajo s svojo bravuro — ali pa tudi napósled, da kar obupajo, jokajo, trepetajo in prosijo milosti . . . Traupman ni spadal k nobeni teh treh vrst in celó samemu Claudu se je videl nekaka uganka (Claude je bil policijski načelnik). Pristavim naj še, da bi moji živci ne bili prenesli tega, ako bi bil Traupman jokal in vzdihaval, in da bi bil jaz v tem slučaju ušel. No, ko sem videl to mirnost, to préprostost, tako rekoč ponižnost, tedaj so ugasnili v meni vsi čuti: — čut zaničevanja za tega nečloveškega ubijalca, za ta izvržek, ki je vratove prerezaval

otrokom, ko so kričali: mama, mama! — Ugasnil je tudi čut pomilovanja za tega človeka, katerega je smrt zdaj zdaj imela pogoltniti — in začel sem ga občudovati. Kaj je še vzdrževalo Traupmana?“ — Zanimiva je ta črtica tudi zavoljo tega, ker se Turgenjev upre proti načinu kazenskega postopanja in zahteva, naj se vsaj tako zvrševanje društvene pravice javnosti zapre, ako se sploh ne odpravi!

Iz l. 1871. imamo od Turgenjeva novelo „Stepni kralj Lear“. Ako to novelo površno primerjaš s Shakespearejevo tragedijo, misliš bi, da je nalašč spisana v nekaterih položajih po nji. Posestnik Harlov, ravno tako kakor junak v Shakespearejevi tragediji, razdeli svoja posestva med hčere. Tudi njemu strežejo le brezsrčne hčere in zéti, vzamejo mu vse posle, celó svak njegov ga slepari, in napósled ga zapodé od hiše. Ali sicer so ljudje po polnem drugačni: oni delajo in ravnaajo iz svojih nagibov. Krasno je narisana na novo vzplamtela orjaška moč Harlova, ki z odico sedi ob ribnjaku kakor norec, ali najedenkrat ga poprime, in ves besen začne podirati hišo, iz katere so ga zapodili. Zastonj naganjajo svojci nánj kmete. Mož se pokoplje sam pod razvalinami svoje hiše. V ti noveli je pokazal Turgenjev zopet svoje mojstersko pero v risanju značajev in pripoveduje nam s čudovito silo in jasnostjo.

Videli smo že, da je glavna značajna črta Turgenjevljih moških junakov — nedoslednost; ne najdeš pri Turgenjevu skoraj Rusa, kateri ne bi imel te napake. Opazili smo jo pri Alekséji v „Perepiskah“, kateri zapusti svojo Marijo, pri Rudinu, ki pozabi Natalije, pri Litvinovu, ki zanemari Tatjano. Teh mož ne briga več mladost, srčna dobrotá, lepota, sreča: oni stečejo za uživanjem in podlostjo, ali pa opusté zavoljo negotovosti pričeto igro. Njim nasproti stojé take žene, katerih značaj dobro pregledati ni menj težko: rade in skoraj bi ljubile, ali tega iz strahu za srčni svoj mir ne vzmorejo, kakor gospá Odincova v „Očeti in sinovih“, strast jih premaga in neradovoljno vodijo može za nos, in ko se jim ti udajo, odženó jih zopet od sebe, kakor dela Irina v „Dimu“. Dvoje takih značajev — moža in ženo — nahajamo tudi v „Pomladanskih valovih“ iz l. 1872. Sanin zapusti svojo Gemmo-Emo in se dá premotiti mrzli bakhantinji Mariji Nikolajevni.

V „Pomladanskih valovih“ se nam prikazuje vsa povest kot pogled nesrečnega Sanina na davno minulo srečo mladosti svoje. V začetku nas objame tiha groza, ko zagledamo to zamorjeno, posušeno srce, katero začne pri spominu na prejšnje življenje zopet obupno biti. Ali kmalu nam odpre pesnik diven razgled v idilno, srečno živ-

ljenje, katero ima rodovina Rosellijeva in pri nji Sanin: čista deviška ljubezen Emina, ki hoče biti le tedaj srečna, ako naredi druge srečne, podaje vsemu, kar jo obdaja, svit nadzemelske blaženosti. Iz treh narodov je pisatelj vzel svoje postave: Sanin in žena, katera ga povleče v mreže svoje, sta Rusa; nevesta njegova in nje družina je italijanske krvi; druge glavnejše osebe pa, katere so vpletene v to povest, so frankobrodski Nemci.

V mali konditoriji gospé Lenore Rosellijeve nahajamo samó dobre ljudi, krepko risane postave, ki se druga od druge jako fino razlikujejo. Tu vlada Ema s svojo dobrosrčnostjo in ljubeznijo kakor vila, in tiha ugodnost prihaja bralcu v srce, ko začuti dobrodejen vpliv njen na vso okolico. Značaj njen je najbolj préprost, ker so se njeni čuti in želje naravno razvijale; da le posluša glas srca svojega, vedno zadene pravo. Tako zdrava kakor ta deklica je tudi vsa nje okolina: mati Lenora, katero počne skrbéti konditorija, in brat Emilijo, čegar občutnost še bolj povišuje neka srčna bolezen. Mali in stari Pantaleone sklepa ta prijazni krog. Nehoté si ga predstavljamo vedno v njegovem lilastem fraku in nankinških hlačah, v katerih ga vidimo prvič. Pantaleone je ves gorel za umetnost, ali moral jo je popustiti, „ker je imel sovražnike“: pa še zdaj, ko so po mislih njegovih že davno izginili klasični pevci, zapoje časih s patetičnim glasom: *Pira daverso il fato io più non temerò!* Sanin pride slučajno v ta krog; čut hvaležnosti, ker je pomagal rešiti Emilija, izpremení se pri Emi kmalu v ljubezen; neki dyoboj jo prisili, da se odreče svojemu zaročencu, frankobrodskemu komiju Klüberju, in s tem olajša razvoj prijateljskih razmer med sábo in Saninom, dokler se ne zaročita. Sanin misli prodati svoja posestva na Ruskem; v soprogi nekega součenca njegovega zdí se mu, da je našel dobrega kupca: ali ta ga zna zapresti v skrbno svoje nastavljene mreže poltnosti. Revež se prej ne zavé, dokler ni bil žrtva njene pohotne samovolje ter ni neveste svoje grdo osleparil. Ali pesnik nam pokaže še na konci, ko se je nad Saninom raznesla nevihta, kako se polagoma vliva mir in pokoj v srce njegovo. Po težkih bojih mu je Ema odpustila, in srečen je, ko more njeni hčeri za poročno darilo poslati granaten križec, katerega mu je pred toliko in toliko leti dala Ema.

Mojsterski je Turgenev v „Pomladanskih valovih“ porabil zakon kontrasta. Tu vidimo pred vsem nasprotje med bogastvom in uboštvom, med uživanjem in delom, med plemenitaškim in préprostim meščanskim življenjem, med nebrzdano pohoto in čisto deviško nežnostjo. Ta nasprotja so zidana drugo na drugem, in najvišja zagledamo še le

tedaj, ko smo se nazrli že vse podobe. Na obličji Eminem plava izraz naivne ženske visokosti, Marija Nikolajevna pa širi krog sebe parfum budoara svojega, kjer so nakopičene najrazličnejše pariške vonjave: in kako drugačen od nje je njen mož Polosóv, ki misli le na jed in spanje in diši po cigaretnem dimu in usnji. Ema je republikanka, Rus Sanin pa prodaja kmete svoje. In na drugi strani: kak kontrast med presrčno naravnostjo in preprostostjo konditorijske obitelji in Eminim zaročencem Klüberjem ž njegovim uglajenim obnašanjem, iz katerega ne gleda drugega, nego moderni „bon ton“. On se ziblje med pokorščino in ukazom, med delom in plačilom; v konditoriji pa nahajamo ljudi, ki nočejo biti nič drugega, nego to, kar so, in so podobni tiho razvijajočim se gozdnim cveticam. In tudi tu, kak razloček je med starino in mladino, med gospó Lenoro in Pantaleonom na jedni, med Emo in Emilijem na drugi strani! Tudi v teku povesti se pojavlja ta prikazen: Tako n. pr. v gostilni, kjer razljučeni Klüber kolne na tihem oficirsko ošabnost, Sanin pa mirno zahteva zadoščenja za razžalitev ali pa na tisti ježi v gore: kakor duši sopar vso prirodo in se približuje nevihta, tako tesno je pri srci paru, katerega stiska pogubna strast ter si bo kmalu dobila duška v oddaljeni gozdni koči.

Značaja Eminega nam pesnik ne nariše hipno, ampak tu pa tam podá nam kako črto v dopolnitev njene podobe: in ravno s tem se je pokazal velikega umetnika. S prva pravi o nji samó: „njen nos je bil precěj velik, lep, upognen; zgorenje ustno je obsenčeval komaj viden puh; enakomerno medla barva obraza je bila kakor od slonove kosti ali mlečnega jantarja; valoviti blesk njenih las je bil kakor pri Allorijevi Juditi v Palazzu Pitti; posebno pa oči, temno-modre, s črnim robom okoli punčice, bile so krasne, sijajne oči!“ Še le kasneje in polagoma zvemo nekaj o njeni vitki rasti, lepoti njenih rok, in s kakim humorjem ona zna predstavljati tipe iz frankobrodskega ljudstva. Ema je prava — gemma, dragocen kamen, ljubezni polna boginja, ki povsod razširja dobrodejni svoj vpliv; ona je najhujši kontrast z Marijo Nikolajevno, katero navdiha sebična ženska pohota, in katera polagoma ali gotovo vleče za sabo žrtev svojo.

Kmalu potem, ko je Turgenev poslal med svet „Pomladanske valove“, preseli se stalno v Pariz, nekaj zato, ker mu je posebno ugajalo široko obzorje, katero podaja francosko glavno mesto, nekaj pa, ker je tudi gospá Viardotova zamenila Baden-Baden s Parizom. Stanoval je po zimi v Viardotovi hiši, vzpomladi pa je hitel na svoje letovišče v prijaznem Bougivalu. Povsod je bil jako obljubljen in vse ga je cenilo zavoljo njegove préprostosti; posebno pa je živel v prijateljstvu z najzname-

nitejšimi francoskimi pisatelji novejšje dobe: Edmondom in Julesom de Goncourt, Daudetom, Flaubertom, Zolo, poglavarji moderne realistične in naturalistične šole, kateri pa je vedno obračal hrbet v svojih — spisih. Iz prve dobe pariškega življenja je več manjših črtic. Najznamenitejša pa je brez dvojbe novela „Punin in Baburin“ iz l. 1874.

Že smo omenili v začetku tega spisa, da je Turgenev v ti noveli zapisal mnogo spominov o mladosti svoji. Dejanje se vrši početkoma na imenji njegove babice; a ta grozovitna babica, katera za božji nič pošilja svoje podložnike v Sibirijo, ni nihče drug, nego — mati Turgenevlja, kakor poroča Polonskij. Drugi del povesti se vrši v Moskvi, kjer stopi na pozorišče nova ženska postava, Muza Vinogradova, nemirna in samovoljna natura, katera pobegne z mladim studentom, dokler je ta ne vrže strani. V tretjem delu, kateri se godi v Peterburgu, nahajamo jo zopet na strani resnega republikanca Baburina, kateri jo je znovič vzel k sebi, kakor nekdanj prej v Voroneži, ko so jo kakor črva vrgli na cesto. In niti jedne žal-besede ni slišala iz ust njegovih. Ona je jedna tistih žensk, kakor smo jih pri Turgenevu našli že več: podobna je Heleni, Asji . . . Radovoljno spremlja svojega moža v sibirsko prognanstvo. Baburin je glavna oseba vse povesti, on je nekak predhodnik socialistov-nihilistov tiste vrste, ki stojé kolikor toliko še zmerom na legalnih tleh in se boré za človeško dostojnost. Na pol komičen, na pol pomilovanje vreden Punin, kateri je v Turgenevu vzbudil ljubezen do poezije, je jako srečna postranska oseba, s katero pesnik dopolnjuje karakteristiko junaka Baburina. Vsa povest obseza dobo tridesetih let: od časa najhujšega robstva do odprave tistih neznosnih razmer.

(Dalje prihodnjité.)

Književna poročila.

X.

Geschichte der slavischen Literaturen

von A. N. Pypin und V. D. Spasovič. Nach der zweiten Auflage aus dem Russischen übertragen von Traugott Pech. Autorisirte Ausgabe.

Dolgo dolgo so čakali Slovani in ž njimi drugi izobraženi narodje evropski literarne zgodovine, ki bi jih korenito poučila o slovstvenih razmerah mnogoštevilnih plemen slovanskih. Pač je že l. 1826. v Budi izšla P. J. Šafařika: „Geschichte der slavischen Literaturen nach allen Mundarten“ (drugič natisne na l. 1869.) in po njega smrti: „Geschichte der

südslavischen Literatur“ (v štirih zvezkih v Pragi, 1864—1865); a oboje delo je že več ali manj zastarelo ter nam podaja v obče le životopisne črte in suhoparno bibliografijo slovansko, ne ozirajoč se na to, kar je pri takem podjetju neobhodno potrebno, na zgodovinske, politične in kulturne razmere posameznih panog slovanskih. Znana je nadalje za slovanstvo toli navdušena nemško-američanska pisateljica Talvj (Therese Albertine Luise von Jakob, omožena Robinson), ki se je mnogo bavila s povestnico književnosti slovanske, ali njen proizvod („Historical view of the Slavic language in its various dialects.“ Audover v severni Ameriki 1834.; druga izdaja z naslovom: „Histor. view of the languages and literature of the Slavic nations, with a sketch of their popular poetry“. Newyork 1850) more se imenovati le diletantsk poskus. Tudi A. Mickiewiczza vseučiliške razprave („Les Slaves. Cours professé au Collège de France i. t. d.“ 5 zvezkov, Paris 1849; nova izdava v 4 zvezkih 1866 niso sistematično delo in sezajo vrhu tega samo do l. 1849., tako da se iz njih ne moreš poučiti o toli važnem literarnem gibanju slovanskem v zadnjih petintridesetih letih. In če navedemo končno še V. Grigoroviča: „Kratkoe obozrenie slavyanskich literatur“ (v Učen. Zap. Kazan. univ. 1841, zvezek I.) in njega: „Opyt izloženija literatury Sloven v jeja glavnějšich epochach“ (Kazan 1843), spisa, ki sta, kakor kažeta naslova, le površna obrisa slovanskih literatur, našteji smo vse, kar se je do sedaj v ti stroki znamenitejšega proizvelo. Še le l. 1865. izdala sta v St. Peterburgu ruski akademik Aleksander Nikolajevič Pypin in Poljak Vladimir Danilovič Spasovič (ki je poljsko literaturo obdelal) prvo literarno zgodovino slovansko, vredno tega imena; naslov ji je: „Obzor istorii slavyanskich literatur“. Delo, kateremu je bilo prisojeno Uvarovljo darilo, provzbudilo je občno pozornost v slovanskih in neslovanskih (zlasti nemških) krogih, ter si pridobilo od vseh stranij zasluženega priznanja. Pred štirimi leti izšlo je tega „Obzora“ drugo, po polnem predelano in pomnoženo izdanje v veliki osmerki z naslovom: „Istorija slavyanskich literatur A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Izdanie vtoroe, vnov pererabotannoe i dopolnennoe. Dva toma. St. Peterburg 1879—1880, izdanie M. M. Stasjuleviča.“ Dasi je v ti izdavi po polnem izpuščena zgodovina veliko-ruske literature, o kateri že v prvem izdanju čitamo le splošen pregled, vendar so jo dopolnitve v družih delih toli vzmnožile, da je iz „Obzora“ narastla v dve obsežni knjigi literarne zgodovine slovanske. Zgodovino veliko-ruskega slovstva namerava Pypin radi ogromnega nje obsega in še bolj radi zgodovinske nje pomenljivosti v kratkem izdati v posebnem (tretjem) zvezku.

Nemški prevod ruskega izvirnika, kolikor ga je dovršenega, oskrbel nam je Traugott Pech; kakor je že zadnji zvezek letošnjega „Zvona“

poročil, izšla je ravnokar v svetovnoznani tiskarni Brockhausovi v Lipsku druge knjige druga polovica. Delo, tiskano v veliki osmerki, razpada v dve knjigi, razdeljeni na VII poglavij. Prva knjiga je prišla na svetlo l. 1880 (str. X + 586, cena 6 fl. 60 kr.) ter obseza: predgovor prelagateljev, kazalo, korenito pisan uvod o slovanskem narodopisji, o statistiki slovanskih plemen, o narečjih in zgodovini slovanski, o vprašanji slovanske vzajemnosti, o črkopisih slovanskih, ob obče-slovanskem pismenem jeziku, o krščanstvu v Slovanih; potem sledi I. poglavje: slovstvena zgodovina bolgarska; II. poglavje: Jugoslovani: književna zgodovina Srbo-Hrvatov in Slovencev; III. poglavje: rusko pleme: literarna zgodovina južnih Rusov in galiških Rusov. V druge knjige prvem delu, izdanem l. 1883. (str. XXV + 435, cena 5 fl. 40 kr.) nahajamo to-le stvarino: predgovor prelagateljev, Pypinove uvodilne besede: „Statt eines Vorwortes. Vom Verfasser des Originals zugleich im Namen seines Mitarbeiters. (Brief an den Uebersetzer)“. V tem pismu razpravlja Pypin namen svojega dela in stališče, s katerega je osnovano, ob enem pa razodeva svoje bistroumne misli in tako objektivno in prepričevalno sodbo ob oni prikazni, katero zove od strahu preplašena Evropa panslavizem, da utegne marsikakemu zaslepljenemu fanatiku oči odpreti in ga preveriti, da je panslavizem prav nedolžna, idealna, skozi in skozi nepolitična stvar, od katere se nimajo neslovenski rodovi nikakoršne nevarnosti nadejati. A tudi marsikateremu pregorečemu slovenskemu Slovanu, ki se bolj briga za oddaljeno slovanstvo, nego za domače slovenstvo, utegnilo bi Pypinovo pismo dobrodejno ohladiti srce. Za kazalom opisuje nam v IV. poglavji V. D. Spasovič z živo besedo, vzorno natančnostjo in čudovito vestnostjo zgodovino poljske literature. Ni mi treba posebe omenjati, da so v to razpravo vzprejeti tudi slezijski Poljaci, pruski Mazuri in Kašubi (prim. str. 429—435). V ti drugi izdavi govori Spasovič o književnosti poljske emigracije (katere poglavitni pisatelji so: Mickiewicz, Słowacki, Krasiński) mnogo obširneje, nego mu je bilo zbog stroge cenzure možno v ruskem izvirniku samem.

Druge knjige druga polovica, ki je izšla l. 1884. (str. VII + 509, cena 6 fl.), je naslednje vsebine: kazalo, V. poglavje: češko in slovaško slovstvo; VI. poglavje: baltsko slovanstvo. Lužiški Srbi ali Vendi; VII. poglavje: renaissance (oživenje ali prepород slovanskih literatur.) Pridejani so temu zvezku od str. 467—480. dostavki in popravki, in od str. 481—509. register k vsemu delu, t. j. imenik vseh pisateljev in pisateljic, ter knjiga in stran, ki o njih govori.

Blaga je bila ideja, ki je navduševala Pypina, pišočega to delo, namreč ideja ravnopravnosti, katero naj bi uživali Slovani i med seboj i med drugimi narodi; blag je bil isto tako njegov namen, s to knjigo zlasti ne-

slovanskemu svetu dokazati, da slovansko gibanje (renaissance) v sedanjem veku nikakor ne nasprotuje civilizaciji, da jo marveč pospešuje ter kot nova za njo, ne proti nji delujoča moč dejanstveno priča o zgodovinskem nje vršetku; ne menj blaga je tudi želja, s katero pošilja svoj proizvod med svet: „dass dieses Werk in seiner neuen Form seinen Theil mit beitragen möge zur Klärung der innern Verhältnisse unter den Slaven selbst, sowie auch zur Versöhnung der äussern internationalen Feindseligkeit in den höhern Idealen der Bildung und der politischen und socialen Gerechtigkeit“ (II, 1. str. XXV nemšk. prevoda). A da delo ni „omnibus numeris absolutum“, to nas ne more osupniti, ako pomislimo, kako ogromnega obsega je in da se pisateljema, zlasti Pypinu, vključ po- žrtvovalni marljivosti ni vselej posrečilo v roke dobiti potrebnih, zanes- ljivih virov. Posebno nas Slovencev ne morejo povse zadovoljevati one uboge, sem ter tam pogrešne vrstice, ki so našemu slovstvenemu de- lovanju posvečene; o tem je „Ljubljanski Zvon“ že izpregovoril svojo be- sedo (prim. letn. I. 1881. str. 128—130). Tudi v Čehih, ki imajo Pypi- novo literarno zgodovino že na svoj jezik preloženo,*) oglasilo se je poleg nekaterih navdušenih kritikov več nezadovoljnih protikritikov z rezko grajo, akopram baš razprava o češkem slovstvu po našem mnenju ni najslabša stran tega dela. Za posamezne njega hibe odškodujejo i najstrožjega prosojevalca mnogoštevilne prednosti, ki je dičijo: krepek, jedrnat zlog, zanimljivo pri- povedovanje, ki se tako dobrodejno razlikuje od mnogih sicer učeno, a strašno suhoparno pisanih knjig te vrste, nenavadna trudoljubivost, duho- vite misli, proste vsakega šovinizma in pretiranega narodnega po- nosa. Ljubezen do resnice in pravice je bila pisateljema glavno vodilo, katera se nam posebno živo predočuje v Pypinovih besedah: saj brez ovinkov priznava in poudarja družih narodov, v prvi vrsti nemških učenjakov ne- izmerne zasluge za duševni razvoj slovanstva, trdeč, da je toli važno pro- učevanje narodnega jezika, duha, tradicij vzrastlo na nemških tléh, da so Nemci prvi to stroko teoretično izobrazili in gojili; njim so se pridružili slovanski učenjaki, ki so plodove nemškega raziskavanja v svojih krogih širili ter od Nemcev pričeto delo samostalno in vspešno nadaljevali. Kako od- kritosrčno in moško pa z druge strani očita svojim rojakom in sploh slo- vanskim bratom marsikako bridko resnico!

Pravo pogodila sta pisatelja s tem, da sta vsakemu poglavju, da, celó posamnim literarnim dobam na čelo postavila pregled istočasnih zgodovin- skih razmer, s katerimi so literarne prikazni češče ozko zvezane; zadnje

*) Historie literatur slovanských. Sepsali A. N. Pypin a V. D. Spasovič. Podle druhého atd. vydání z ruštiny přeložil A. Kotík. (2 zvezka v 15 sešitcích. Praga 1880—1882.)

ve čitatelj le takrat dostojno ceniti, ako so mu prve jasne. Da govori knjiga vsaj pri večjih slovanskih plemenih o narodnem pesništvu obširneje in natančneje, nego smo vajeni v takih spisih čitati, tega ne bodem posebno poudarjal. Neprecenljive vrednosti pa je to, da nam našteva vse ali vsaj najznamenitejše vire in pripomočke, kateri mogó izvrstno služiti tistemu, ki se hoče na drobno seznaniti z literarno zgodovino slovansko. Pridejani vzgledi odličnejših proizvodov, če tudi v odlomkih, oživljajo čitateljevemu duhu pesnikovo individualnost in značaj njegovega pesništva. Če končno preudarjamo, koliko truda in gmotnih žrtev je učenjaka stalo, v roke dobiti toliko raznovrstnih virov, ki jih navajata v skupnem svojem delu, če uvažamo, kako lahko bode odslé človeku s pomočjo registra v par minutah poučiti se o ti ali oni slovstveni znamenitosti, dočim je prej mnogo draga časa potratil stikajoč po raznih slovniki, letopisih, časnikih, zastarelih, češče težko dobljivih knjižurah, potem pač ne bomo mogli hvaležnosti odreči vrlima možema, ki sta nam podarila tako velekoristno in pripravno učilo. Veleučeni jezikoslovec slovanski V. Jagić ocenja je s temi besedami: „selbstabgesehen von dem hohen Interesse der Darstellung, wird dieses Werk durch die reichen bibliographischen Hinweisungen, durch die gewissenhafte Berücksichtigung der einschlägigen weit zerstreuten und nur mit grosser Mühe erlangten Literatur ein unentbehrlicher Rathgeber für alle werden, die sich auf dem weiten Felde der slavischen Literaturen einigermassen zurecht finden wollen.“ — Kdor pa ruščine ni zmožen, onemu bo dobro došel omenjeni nemški prevod, o katerem izraža prelagatelj plemenito željo: „Möge diese Ausgabe des Werkes — selbst ein Produkt freundschaftlichen Zusammenwirkens von Deutschen und Slaven auf dem Felde der Wissenschaft — einen Beitrag zum bessern gegenseitigen Verständniss der beiden grossen Völker liefern.“ (II, 1. p. VIII.) Res, da so citati*) v tem prevodu osnovani večjidel na podlagi nemških ali ruskih prestav (le v zvezku II, 1. posneti so sem ter tam po poljskih izvirnikih); res je dalje tudi, da je Pech za svoje nemško občinstvo nekatere citate po polnem izpustil ali zeló skrčil, zlasti take, ki označujejo bolj zunanost (n. pr. jezik in zlog) nego zadržaj, tudi nečemo tajiti, da ni vselej prav pogodil krajevnih imen, katere je v ruščini pridevniški izobražene bral. A to nedostatnost je poravnal prelagatelj nekoliko s tem, da je pri poljski literaturi iz svojega pridejal mnogo nemških prevodov poljskih del in navel več nemških razprav, tičočih se poljskega slovstva. Prevod je gladek in do cela zanesljiv; saj sta ga od začetka do konca

*) Pypinove knjige prvi zvezek podaje citate v izvirnih, Rusom lahko umljivih jezicah; te je i Pech neizpremenjene v svoj prevod prevzel in jim le nemško prestavo dodal.

pregledala in z izvirnikom primerjala dva znamenita poznavalca slovanskih jezikov in slovstev: vseučiliški profesor dr. Aug. Leskien v Lipsku in župnik Mih. Hórník v Budišinu. Prevod je vrhu tega avtorizovan in Pypin sam izreka prelagatelju v svojem in Spasovičevem imeni toplo zahvalo o skrbnosti, s katero je rešil svojo nalogo, in o veselji, katero mu je pripravil, uvedši njegovo „Istorijo slav. literatur“ v jedno največjih svetovnih slovstev (gl. zvezek II, 1. str. X.) Knjiga je lično tiskana in zunanja nje oprava le na čast slavni tvrdki F. A. Brockhaus v Lipsku. Znatnejše tiskovne pomote so popravljene na konci II, 1. zvezka, nekaj menj motečih čitatelj lahko sam popravi (tako nadomesti v zv. II, 1. str. 14 letno štev. 1080 (Congress von Lenczyca) z 1181, str. 57 ibid. beri kralj Władysław III. namestu IV. i. dr.).

Koncem svojega poročila vsem prijateljem slovanstva toplo priporočamo to znamenito in poučno knjigo, izvirno kakor preloženo.

Fr. Wiesthaler.

XI.

Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain (1754 bis 1883).

Von Wilhelm Voss, k. k. Professor.

Pod tem naslovom priobčuje v letošnjem programu ljubljanske višje realke „Zvonovim“ čitateljem že znani, marljivi botanik prof. Viljem Voss prezanimiv spis, ki pač zasluži obširno pozornost vsacega, kdor se zanima za rastlinstvo naše ožje domovine; a tudi nestrokovnjak bode z veseljem prebiral podatke o življenji ónih slavnih mož, ki so nekdanj s toliko ljubeznijo gojili vedo botaniško v Kranjski ter oznanjevali strmečemu svetu natorna čuda naše dežele. — Zato si dovoljujem posebno opozoriti na ta spis (ki bode pač izšel tudi v posebni knjižici) in „Zvonove“ bralce ob kratkem seznaniti z njegovo vsebino.

Pisatelj deli spis v štiri oddelke. Žal, da sta zaradi omejenega prostora našla v letošnjem programu le prva dva prostor; ostala hoče priobčiti prihodnje leto. V 1. oddelku nam podaja g. pisatelj zgodovino botanikov, ki so delj časa bivali v Kranjski. Razdeljuje ga v tri dobe: a) klasična perijoda od l. 1754—1800.; b) doba Hladnikova od l. 1801—1852.; c) zadnjih trideset let od 1853—1883. — V 2. oddelku opisuje botanike, ki so popotovali po Kranjski in nabirali njene rastline. V 3. oddelku bode nas seznanil s pripomočki, katere nahaja botanik v naši domovini za svoje studije in v 4. oddelku bode naštel literaturo, ki se peča s kranjsko cvetano.

a) Klasično perijodo imenuje g. pisatelj óno dobo, v kateri so delovali Scopoli (1754—1767), Wulfen (1762—1763.), Hacquet (1767—1788) in Zois (1756—1800). Življenje slavnega Scopolija in

tudi Hacquetovo je narisal „Zvon“ že lansko leto po podatkih, katere je priobčil prof. Voss v dunajskih „Verhandl. der k. k. zool.-bot. Gesellschaft 1881.“ Zato na tem mestu le omenjamo, da je letošnjemu spisu pridejana slika Scopolijeva in podoba hiše, v kateri je sloveči mož stanoval v Idriji. Ta hiša stoji še dan danes na Novem trgu nasproti rudniški lekárni.

Fran Ksaver baron Wulfen se je porodil l. 1728. v Belem Gradu, sin avstrijskega feldmaršallajtnanta Kristijana barona Wulfena. V svojem 17. letu je stopil v jezuitski red in pet in trideset let star je storil slovesno obljubo. Že poprej je učil na raznih srednjih šolah matematiko; tudi v Ljubljani je bil l. 1762. in 1763. profesor matematike, logike in fizike. Pozneje so ga premestili v Celovec, kjer je štiri leta deloval na tamošnji gimnaziji. L. 1769. je zapustil učiteljski stan in se posvetil samó prirodoписju in duhovski službi. Umrl je 17. marcija l. 1805., obče spoštovan slaven učenjak in vzgleden duhovnik. — Na Kranjskem je bival samó dve leti, a v tem času je prehodil vse zanimive kraje domovine naše in opisal nad dve sto neznanih nahajališč kranjskih rastlin.

Karel baron Zois pl. Edelstein je bil ud slavne plemenite rodbine kranjske in brat za naše slovstvo tolikanj zaslužnega Žige Zoisa. Porojen je bil v Ljubljani l. 1756.; umrl je l. 1800., a natančnejših podatkov o njegovi smrti nimamo. Še za kraj ne znamo, kjer je zatisnil svoje oči. Živel je navadno na graščini Brdo (Egg) pri Kranji, od koder je delal svoje botaniške izlete. Wulfen je krstil dve cvetki na njegovo ime: *Campanula Zoisii* in *Viola Zoisii*. Kranjski muzej hrani Zoisov herbarij in rokopis, v katerem se nahajajo njegove zanimive opazke o kranjski cvetani.

b) Druga doba, Hladnikova imenovana, obseza delovanje Hladnikovo, Josipine Kwiatkowske, Fleischmannovo, Grafovo in Freyerjevo.

Frančišek de Paula Hladnik je bil porojen l. 1773. v Idriji, kjer je bil njegov oče Matija cesarski „hutman.“ Sin ni imel veselja do rudarstva, in zato ga je dal oče v Ljubljano v šolo; l. 1795. je bil posvečen v mašnika. Ker je pa bil jako slabega zdravja, ni mogel iti na deželo za duhovnega pastirja. Dali so mu službo skriptorja v licejski biblioteki; pozneje je bil učitelj na normalki, kmalu njen ravnatelj in l. 1807. gimnazijski prefekt. Za francoske invazije je učil prirodoписje in botaniko na „École centrale de Laybach“ in po francoski okupaciji deloval zopet kot prefekt gimnazijski. L. 1815. je izrekla znana „Studienhofkommission“ na Dunaji, da se je vsled vodstva Hladnikovega ljubljanska gimnazija tako povzdignila, da se lahko primerja z najboljšimi enakimi avstrijskimi zavodi. Žal, da je marljivi učenjak zadnja leta življenja svojega po polnem izgubil vid; umrl je 25. novembra 1844. l. v Ljubljani.

Dokler ni oslepel, popotoval je pridno po kranjski deželi in nabiral rastline. Svoj herbarij, katerega je sestavljal šest in trideset let, daroval je kranjskemu muzeju; temu zavodu je izročil tudi rokopis imenika, ki obseza 3484 javnocvetk z natančnimi podatki, kje se nahajajo opisane rastline. V rokopisu je zapustil tudi anatomijo rastlinstva in latinsko pisano zgodovino botanike.

O Josipini pl. Kwiatkowski smo tudi že poročali na tem mestu; zato omenjamo takoj Hladnikovih najboljših učencev, ki so delovali po njegovem navodu. Andrej Fleischmann je bil porojen v Dolu pri Ljubljani l. 1805. Služboval je v Ljubljani kot vrtnik botaniškega vrta in pozneje tudi kot učitelj botanike, ki je bila tedaj prost predmet na ljubljanski gimnaziji. Zbiral je pridno rastline in tudi kot pisatelj si je pridobil ime. Po njem se imenujeta dve rastlini: *Pastinaca Fleischmanni* in *Scabiosa Fleischmanni*. — Umrl je po kratki bolezni l. 1867.

Žiga Graf, doktor kemije, bil je Ljubljančan, kjer se je porodil l. 1801. Po dokončanih studijah se je vrnil v rojstveno mesto in prevzel znano lekarno „pri jednorogu“. — Žal, da je nadepolnega moža porabila smrt v cvetu njegovih močij. L. 1838. je umrl po štiridnevni hudi bolezni.

Graf je nabiral rastline posebno po kamniških planinah in priobčeval razna svoja opazovanja v znanstvenih časopisih. De Candolle je imenoval novo cvetko, katero je Graf našel na Nanosu, *Centaurea Grafiana*. Svoj bogati herbarij je zapustil Graf kranjskemu muzeju.

Sovremenik in prijatelj Grafov je bil Henrik Freyer, ki je bil porojen l. 1802. v Idriji. Njegov oče Karel je imel tam lekarno in se je tudi mnogo pečal z rastlinstvom. Sina je dal v šole in pozneje na univerzo, kjer je postal magister farmacije. Ker se Henriku ni posrečilo dobiti po očetovi smrti lekarne v Idriji, prevzel je l. 1832. mesto kustosa na novem deželnem muzeji v Ljubljani. Pozneje (l. 1853.) postal je konservator na zoologično-anatomičnem muzeji v Trstu. A kmalu je pričel bolehati in dve leti je prebil v postelji. Tega žalostnega življenja rešila je moža smrt, ki ga je dohitela v Ljubljani l. 1866. Freyer je izimši Scopolija in Wulfena največ popotoval po domovini naši. Gorenjske planine in notranjske hribe je poznal tako, kakor malokdo drugi. Preiskal je uskoške gore in skoraj vsa zanimiva druga nahajališča. Tudi kot pisatelj je mnogo deloval; važen je njegov zemljevid kranjske dežele, ki priča o njegovi pridnosti in natančnosti. Njegove zbirke ima kranjski muzej, ki hrani tudi njegove rokopise o popotovanji po Gorenjskem in Dolenjskem.

c) Tretja doba ali zadnjih trideset let se začneja z delovanjem Jurija Dollinerja. Porojen v Ratečah pri Zidanem Mostu l. 1794., služboval

je dvajset let zdravnik na Dunaji, pozneje pa v Postojini in v Idriji. Svoja botaniška opazovanja na nižjem Avstrijskem je zapisal v knjigi: „Enumeratio plantarum in Austria inferiore crescentium, Vindob. 1842.“ Na Kranjskem je preiskoval posebno postojinski, idrijski in tolminski okraj. Umrl je l. 1872. v Idriji. Njegov herbarij je sedaj svojina kranjskega muzeja.

Valentin Plemel je bil tudi važen botanik tretje dobe. Toda o njem smo že poročali „Zvonovim“ čitateljem in zato tu le opozorujemo na dotično številko lanskega leta.

Kot zadnjega, najvažnejšega botanika tretje dobe opisuje g. pisatelj Karla Deschmanna, kustosa deželnega muzeja kranjskega. Na kratkem omenja njegovega obširnega delovanja na političnem in komunalnem polju, potem pa opisuje njegova znanstvena preiskavanja in zasluge za kranjsko cvetano. Poroča nam, da je najprej prehodil okolico ljubljansko in marljivo zbiral rastline na močvirji, o katerem nam natančneje poroča v spisu: „Beiträge zur Naturgeschichte des Laibacher Morastes.“ Svoja opazovanja o nizkih nahajališčih alpskih rastlin opisuje v delu: „Die tiefsten Standorte einiger Alpenpflanzen in Krain.“ O izletih na hribe okrog Polhovega Gradca nam poroča v spisu: „Die Billichgratzer Dolomitberge.“ V zvezkih, katere je izdajalo muzejalno društvo, nahajamo mnogo njegovih znanstvenih spisov. V vseh prirodopisnih strokah nam je podal zanimivih črtic iz naše dežele in v novjšem času pridobil si dokaj zaslug za preiskavanje prazgodovinskih ostankov, katerih se nahaja mnogo po deželi naši.

Kot jako zaslužnega botanika kranjskega moral bi prof. Voss pač tudi samega sebe navesti, ko bi ga skromnost njegova ne zadržavala. On je v teku let, odkar biva na Kranjskem, preiskaval posebno tajnocvetke in odkril mnogo neznanih rastlin iz tega oddelka. Na polji gliv sploh nismo imeli nikacih natančnih podatkov in prof. Voss je prvi, ki je odkril ogromno naše bogastvo te vrste. V posebnih, ne še dokončanih knjižicah: „Beiträge zur Pilzflora Krains“ izdaje svoja preiskavanja in našteva najdene glive s podrobnimi podatki o njihovih nahajališčih. Na tajnocvetke so se prošli botaniki primeroma malo ozirali; posebno o kranjskih kriptogamah nimamo skoraj nikacih dat. Še le Deschmann in za njim Voss sta se jela pečati s tajnocvetkami in najpopolnejše delo o jedni njihovih vrst je imenovani spis prof. Vossov.

Drugi oddelek naše „Zgodovine“ opisuje botanike, ki so iskali cvetke po naši domovini. V njem našteva g. pisatelj saksonskega kralja Friderika Avgusta II. (1836—1854), ki je prišel prvič l. 1838. kot botanik na Kranjsko, pogledat njena natorna čudesa. Med drugim je šel kralj trgat v Polhov Gradec nedavno prej najdeno *Daphne Blagayana* Frey. Od tod je popotoval v Idrijo, povsod iskaje rastlinskih posebnosti; iz Idrije ga

je vëdla pot v Gorico in Trst, od koder je šel v južno Dalmacijo. Čez tri leta je bival saksonski kralj v drugič v naši domovini. Obiskal je slap Peričnik in sotesko Vrata, ogledal si Bled in se peljal v Bohinjsko dolino. V neugodnem vremeni je šel na Črno Prst, s katere je popotoval na tolminsko stran ter po trudapolnem izletu prenočil v Podbrdu pri župniku.

Razven tega botanika iz odličnih krogov nam opisuje g. pisatelj tudi še obiske dr. Davida Henrika Hoppeja in slavnega Mucija pl. Tommasinija, nekdanjega župana tržaškega, ki je umrl l. 1879. Tommasini je bil izredno priden nabiralec. V svojem herbariju je imel zbrano popolno cvetano tržaškega primorja; vrhu tega še kacij 15000 vrst iz družih krajev Evrope.

Višji rudarski svëtnik Dijonizij Stur si je pridobil tudi lepe zasluge za našo floro; ravno tako ravnatelj leopoldstãdtskega mestnega realnega gimnazija, Dr. Alojzij Pokorny, ki je posebno preiskaval ljubljansko močvirje, o katerem nam poroča v spisu: „Nachrichten über den Laibacher Morast,“ ki se nahaja v poročilih komisije za preiskavanje avstrijskih šotnih močvirjev (VIII. zvezek, p. 351—362).

Konečno nam poroča g. pisatelj o delovanji dr. Antona Kernerja pl. Marilau, rednega profesorja na dunajski univerzi, ki se tudi v svojih delih čestokrat spomina botaniških zakladov kranjske dežele. O spisih njegovih govoril bode v 4. oddelku. —

Podali smo čitateljem svojim kratek obris zanimivega spisa prof. Vossa, nadejé se, da ustrezemo marsikacemu prijatelju lepe botaniške vede; morebiti se jim posreči, vzbuditi tu in tam toplejše zanimanje in pridobiti novih sotrudnikov v krogu „scientiae amabilis“ — namen, ki je vodil tudi nemškega g. pisatelja, ko nam je sestavljal bijografične črtice naših slavnih mož. —

Ivan Šubic.

Slovenski glasnik.

Pater Aleksander Roblek †. Dné 11. julija je za sušico umrl v Glajhenberku na Štajarskem, kamor je nedavno prej šel iskat si zdravja mlademu svojemu življenju, frančiškanski pater Aleksander Roblek, čislan slikar slovenski. Pokojnik je bil dné 26. novembra 1848. l. porojen v Š. Martinu pri Litiji; prva leta je hodil v šolo v Mokronogu, pozneje v Novem Mestu, kjer je zvršil sedem latinskih šol, potem pa stopil v samostan. V meniha je bil preoblečen dné 31. avgusta 1865. leta v Nazaretu na Spodnjem Štajarskem in bogoslovske nauke je zvršil l. 1871. v Ljubljani. Ker je kazal veliko veselja in talenta do slikarstva, poslali so ga v slikarsko akademijo na Dunaj, pozneje pa še v Benetke, Florencio in Rim. Več njegovih lepih slik se vidi v frančiškanski cerkvi v Kamniku, v Nazaretu in na Kostanjevici pri Gorici. Leta 1882. je naslikal na pročelji frančiškanske cerkve v Ljub-

ljani v bizantinskem zlogu podobi sv. Frančiška in sv. Antona in v cerkvi sami v prvi kapeli na levo roko nam je zapustil živo pričo lepega svojega talenta v prekrasni sliki „Smrt sv. Frančiška.“ — A p. Aleksander ni bil samó umetelnik, bil je tudi pisatelj slovenski, ki je za „Cvetje“ rad in zlasti poslednji čas posebno pridno pisal. Njegovi spisi so: „Pot na sv. goro Alvernijo“ v III. letniku (1882); „Brat Janez Monte Korvinski“ in „Prilika sv. brata Jakopona Tudertinskega o modri devici“ v IV. letniku; „Smrt svete matere popisana od svetega sinu“; „Lakomni oskrbnik“; „Kralj armenski — manjši brat“; „Ljubezen svetega očeta Leona XIII. do gore Alvernije“ in „Marko d'Aviano“ (posebno zanimiv spis) v letošnjem „Cvetji“. — Zdaj počiva v hladni zemlji, na pokopališči tuje, nemške vasi Trautmannsdorf. Naj mu sveti v boljši domovini večna luč!

Jurčičeva mati. † Dne 4. avgusta ob polujednajsti uri dopoldne je na svojem domu na Muljavi umrla Marija Jurčičevka, rojena Jankovičeva, mati pokojnega pisatelja Josipa Jurčiča. — Marija Jankovičeva je bila poročena 5. septembra 1809. l. na Muljavi h. št. 19, tedaj v rojstveni hiši Jurčičevi. Dne 27. januarja 1841. l. se je na Krki poročila z Markom Juršičem. Le-tá ni bil iz zatiškega okraja domá, ampak bil je porojen dne 17. aprila 1800 v Jablanici h. št. 3. fare svetokriške pri Kostanjevici na Dolenjskem. Pozneje je prišel služiti v zatiški grad, od koder se je priženil na Muljavo, kjer je dne 4. junija 1881. l. umrl. Mati Jurčičeva je pred štirinajstimi leti oslepela; zdaj jo je Bog rešil muke in trpljenja. Pokopana je na Krki.

Nove slovenske knjige. Zadnje tedne so prišle na svetlo te slovenske knjige :

Poročilo o kmetijski enketi dne 17. in 18. aprila 1884. v Ljubljani. Uredil dr. Jos. Vošnjak, deželni odbornik. Založil in na svetlo dal deželni odbor kranjski; natisnila „Narodna Tiskarna“ 1884, 8, 72 str. Zanimivo sestavljena knjiga nam podaja važne razgovore in imenitne nasvete znane deželne enquete o dednem pravu na kmetih, o kmetskih domovih, o hipotekarnih dolgovih na kmetskih posestvih, o tem, kako naj se skrbi za povzdigo poljedelstva, kje in kako naj se pospešuje domača obrtnost in kako naj se postopa proti žganjepivstvu in še o mnogih drugih stvareh, ki dan danes tarejo in žulijo vsakega kmeta in vsakega posestnika. Iz vsega srca želimo, da bi lepe in plemenite besede, katere beremo v ti knjigi, imele tudi kaj praktičnega vspeha, da se povzdigne narod slovenski v duševnem in materialnem oziru.

Kratek pouk o zemljišči (Terrainlehre) slovensko-nemški c. kr. slovenskim vojakom v uporabo po vprašanjih in odgovorih, z dvema podobama. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohorja v Celovci 1884, mala 8, 21 str. Cena 20 kr. In :

Osnova vojstva (Heeres-Organisation) cesarskim in kraljevskim vojakom v pouk v vprašanjih in odgovorih. V Kromerizi, tisk J. Šperlina, založba pisateljeva, 1884, mala 8, 33 str. Cena 20 kr. Ni nam treba še posebe praviti, kdo je te dve vojaški knjižici dal na svetlo; saj že ves narod slovenski pozna pisatelja, ki mu je podaril že toliko lepih in potrebnih enakih knjig ter z njimi na jedno plat olajšal slovenskim sinovom službo vojaško, na drugi strani pa obogatil jezik naš s premnogimi vojaškimi termini ter s tem dosegel, da se jezik naš ne kviri tako, kakor se je kvaril v vojacihi nekdaj. Res, čuditi se moramo nedosežni pridnosti in domovinski požrtvovalnosti g. stotnika Comela pl. Sočebra, čegar slovenske vojaške knjige so zdaj začeli celó Čehi prelagati na jezik svoj. Baš te dni nam je prišla v roke Comelova „Werndlova puška“, katero je „přeložil do češtiny c. kr.

poručik v rezervi." G. Comel spet za tisk pripravlja dve novi knjigi: „Poučilo o streljanji“ (Schliess-Instruction) in „Vežbovnik“ (Exercier-Reglement).

Družba sv. Mohorja tudi letos našemu narodu v čast in omiko lepo in sijajno napreduje. Število dosmrtnih in letnih udov nič ni zaostalo za lanskim, temveč se je zopet pomnožilo, kakor to dokazuje sledeči kratki pregled vseh družbenikov po posameznih škofijah:

Goriška	72	dosmrtnih	3803	letnih, vkup	3875	udov,
Krška	49	"	2598	" "	2647	"
Lavantinska	135	"	8876	" "	9011	"
Ljubljanska	236	"	10.395	" "	10.631	"
Tržaška	23	"	1.431	" "	1.454	"
Sekovska	11	"	198	" "	209	"
Somboteljska	1	"	175	" "	176	"
Zagrebska	9	"	184	" "	193	"
Senjska	4	"	112	" "	116	"
Poreška	3	"	26	" "	29	"
Videmska	2	"	83	" "	85	"
Razne druge	9	"	37	" "	46	"

vkup 554 dosmrtnih 27.918 letnih, vkup 28.472 udov.

Lani smo šteli 542 dosmrtnih, 27.818 letnih, vkup 28.390 družnikov, tedaj se je skupno število pomnožilo za 12 dosmrtnih in za 70 letnih udov. Slava in hvala vsem družbinim poverjenikom in prijateljem, domačim listom in časopisom! Vsi brez izjeme so ob vsaki priliki družbo narodu priporočevali, opominjali ga k pristopu in s tem največ pripomogli, da se je tudi letos izpolnila nas vseh goreča želja: „Naj živi, naj raste, naj cvete družba sv. Mohorja, čast in ponos narodu slovenskemu!“ — Na god družbinega patrona, dné 12. julija so odborniki poslanim rokopisom prisojevali razpisana darila. Razven dveh obširnih povestij je bilo odborn poslanih dvanajst krajših pripovedek, trideset poučnih spisov raznega zapopadka, zbirka narodnih pravljic, smešnic in kratkočasnic, nekaj pesnij in obširne razprave: „Krščanska mati“, „Vrtnarstvo“ in „Slov. svetovalec v najpotrebnejših rečeh“. Z darilom odlikovani so bili spisi: „Dneva ne pove nobena pratika“, povest, spisala P. Pajkova; „Pripovedke“, spisal prof. Iv. Steklasa; „Kaj ljudje na naši zemlji jedó“, spis. prof. Jan. Pajk; „Kako rastline zmrznejo in pozebejo“, spis. prof. Jan. Majciger; „Pavola in drevesna volna“, spis. A. Koder; „Zbirka gospodarskih, zdravniških in drugih skušenj“, spis. Jan. Lampe; „Običaji na slov. Štajerskem“, posl. Iv. Lapajne, in „Glejte na ogenj“, spis. Pet. Miklavc.

V porabo so priporočeni in vzprejeti rokopisi: „Spomini na Italijo“ (M. L.); „Jože Virk“ (Vagaj); „Tomaž Mor“ (Steklasi); „Smešnice“ (M. Sle); „Živinski potni list“ (A. Levec) in „Naš vsakdanji kruh“ (Koder); obširna povest: „Begun“ (Kosec) s pogojem, da se skrajša blizu za polovico, in z istim pogojem razprava: „Krščanska mati“ (Hr. M.). Poučni spis: „O vrtnarstvu“ se bode izročil še strokovnjaku v pregled. Vsi drugi rokopisi so bili pošiljalcem zopet izročeni.

V isti seji se je še sklenilo, da družbina tiskarna pridobi od č. g. prof. Einspillerja lastnino in pravico založništva vseh knjig in tečajev „Slov. Prijatelj“, ki jih je izdaval in založil g. pisatelj. Knjige se bodo razprodajale po zeló nižjani ceni. „Mir“.

Pogled na cerkveno književnost slovensko l. 1883. (Konec.) Razne nabožne družbe in bratovščine so tudi tekom l. 1883. izdala svoja poročila, naznanila in pouke; tu navajam tiste, ki so mi dozdaj prišle v roke.

28. Bratovščina „Dejanja sv. Detinstva“ je lani mesto navadnega zvezka dala na svetlo knjigo „Pridnim otročičem v spomin“.

29. „Stežica v nebesa“. Bukvice pridnim otrokom namesto podobic. Na Na svetlo dala in založila J. in Z. Tretjega natisa. V Ljubljani 1883. Tisk Blaznikovih naslednikov. 32°. 222 str. Za otročice res zelo primerno sestavljena knjiga, a oblika je vendar le preigračasta.

30. Katoliška družba na Kranjskem je razven gori omenjenih „Glasov“ izdala tudi knjigo: „Petdesetletnica Vincencijeve družbe“, to je pouk o nji in molitve. V Ljubljani, tisk Katoliške tiskarne 1883. 8°. 44 str. „Duh. Pastir“ št. 47 je prinesel o nji zelo času primerno kritiko, s posebnim ozirom na duhovne pastirje. Tu smemo pristaviti, naj bi tudi noben izobražen laik se posebno po slovenskih mestih in trgih ne zamudil brošurice prebrati, čudil se bode, koliko v resnici humanitarnih dejanj izvrši na tistem krščanska „charitas“, katero v življenji skazovati je naloga Vincencijevim družbam; morda se i on pridobi za delavnega (ali saj podpornega) uda, ter bo tako sam pomagal v krščanskem zmislu reševati socialno vprašanje, ki tudi Slovincem že trka na duri. —

31. Kdor hoče svojim ljubim ranjnim pomagati, lahko se pouči iz sešitka: „Bratovščina sv. Dizma“ v tolažbo in rešenje vernim dušam v vicah; v stolni cerkvi v Ljubljani po cerkvenih pravilih ustanovljena in postavno združena z milostipolno nadbratovščino pri sv. Mariji Monteronski v Rimu. Založila bratovščina. — Natisnil R. Milic v Ljubljani. 16 str. 8°. Ker ni letnice in bojda še ni v bibliografiji zaznamenovana, postavljam jo semkaj. Omenjam še tiskovine:

32—36. „Najpotrebnejše opazke o Karmelskem ali veselem škapulirji“. 8 str. 12°. — Zaloga bratovščine. Natisnil R. Milic v Ljubljani 1883. 1. Dalje: „Listek bratovščine Živega Roženkranca“. Kamenotiskarnica Blaznikova. Brez letnice 4 str. 8°. in „Podobice 15. skrivnost sv. Roženvenca“. V zalogu pri J. Rzebriczku v Gradci. Z dotičnimi molitvami 2 st. „Zaveza Marijine ljubezni“, ali velika bratovščina prečastite Device Marije. 4 str. Posebno lepe „obhajilne podobice“ v raznih oblikah s primernimi molitvami zadaj kot spomin prvega svetega obhajila, ima katoliška bukvarna, pa Henrik Ničman.

V cerkvenoglasbeni stroki je razven „C. Gl.“ še tu imenovati:

38. Kratek návod za poučevanje v petji po Paris-Galin-Chevé-ovi (številikni) metodi, sestavil Gregor Jakelj 12 str. vel. 8°. Zelo primerno pot je nastopil marljivi g. župnik Rudniški, ki je v enak namen že l. 1882. izdal: „Pevček“ ali zbirka lahkih pesenc za otroke prvence, str. 16. Vsem gg. učiteljem in organistom je tega „Pevčka“ toplo priporočati.

V bogoslovno-pastirstveno stroko spadajoče je delce:

39. „Kratko poročilo o prvi lavantinski diecezni sinodi“ obhajani v Mariboru dné 27.—30. avgusta l. 1883. Sestavil dr. Mihael Napotnik. V Mariboru 1883. Tiskal Janez Leon. Str. 23. mal. 8°. Kako koristne so take sinode za cerkveno pa tudi sploh za javno življenje, razvidamo iz te knjižice, pa še bolj iz izvirne obširnejše latinske: „Acta et Statuta Synodi Dioecessanae Lavantinae“ ... Marburgi Sumptibus Ordinariatus . . 1883. vel. 8° str. 86. Ko bi se vse to lepo izvrševalo in od vseh prizadetih, od zgoraj in spodaj, vestno izpolnovalo, kak napredek bi bil to v cerkvenem obziru, pa tudi sploh za brate naše na Štajerskem!

40. Tu pristavljam tudi: „Ordo Providendi Infirmos“. Editio nova. Marburgi. Typis et sumptibus Joan. Leon 1883. 12° Str. 226. To knjižico navajam, ker je zelo priročna za duhovnike, v pastirstvu delujoče, ter ima od str. 57—153: Mo-

litve za bolnike, kadar se s sv. zakramenti previdijo, torej tudi spada v cerkv. slov. književnost.

41-43. Omeniti je še posameznostij, katerim pa ne vem popolnega naslova. „Zvon“ je že lani str. 140 zabeležil „Dve slavnostni knjižici“ v čast novoposvečenemu poreško-puljskemu škofu mil. g. dr. Zornu . . . jedna je izšla v Gorici, druga v Vidmu, vsaka s slovensko pesnijo. —

Če se ne motim je jednaka prigodnica izšla tudi ob intronizaciji m. g. g. dr. Zorna kot goriškega nadškofa, metropolita.

44. Brez letnice navajam: „Besede k božičnemu oratoriju“, po besedah sv. pisma za šolo in mešani zbor zložil Henrik Fidel Müller, dekan v Kaselu. 8° 6 str. Potrebno vsem obiskovalcem oratorija, kateremu je besede preložil menda g. Bilec. Podpisano je: „Založilo Collegium Marianum. — Tisk Blaznikovih naslednikov v Ljubljani“

45. Ako še navajam „Cerkveno prilogo Slovenskega Gospodarja“, ki prinaša prav lepe, v cerkveno stroko spadajoče sestavke in vesti, omenjam, da se „Jezičnik“ l. 1883, akoravno govori večinoma o cerkveni stroki tedanje dobe, ima bolj prištevati k slovstveno-zgodovinski panogi, kot strogo cerkveni; opominjam, da je „Slovenec“ kot konservativno političen list s svojimi zgolj cerkvenimi sestavki časih predaleč segel ter se skoraj preveč v „Danico“ izprevrgel; pristavljam, da so tudi „Vrtec“, „Soča“, „Mir“ i. dr. časih objavili kak sestavek, ki se sme šteti v cerkveno književnost: zaznamoval sem menda, kolikor mi je pred oči prišlo, vse lanske prikazni na bogoslovnem polju slovenskem.

46. Protestantovsko-bogosloven izdelek so: „Pregovori“. Na Dunaji založila britanska in inozemska (?) sveto-pisemska družba. 1883. 16° 50 str. Natisnil Adolf Holzhausen na Dunaji. Cena 6 kr. Menda so lani prišli tudi „Psalmi“ . . .

O tem protestantovskem delu morebiti ob svojem času izpregovorim besedico.

Cerkvenih muzikalij pa ne kanim v tem predalu objavljati, ker jih itak točno zaznamuje „Cerkveni Glasbenik“ kolikor jih njegova priloga prinaša, ali jih izdaja „Glasbena Matica“ ali pa posamni skladatelji.

Če se na vse to ozremo, moramo priznati, da se naš maloštevilni narod tudi v cerkveni književnosti — izimši višjo bogoslovno-znanstveno stvarino — dokaj marljivo giblje.

Razne novice. Dne 17. avgusta sta dijaka Blaž in Konečnik pesniku S. Gregorčiču v Gradišči izročila lep album, katerega so dičnemu pesniku poklonili o njegovi štiridesetletnici dijaki iz Mozirja. — „Slovenský Sborník“ v svojem 8. zvezku priobčuje Jurčičevo pripovedno črtico: „Kaj se v Križmanovem prerokovanju pripoveduje o kralji Matijaži“. — „Zlatá Praha“ prinaša znano novelo Pavline Pajkove „Blagodejna zvezdica“ v češkem prevodu ter ob enem v uvodu opisuje in ocenjuje književno delovanje naše pisateljice.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji: celo leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30 kr., četrto leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamični zvezki se oddajejo po 40 kr.

Založniki: dr. I. Tavčar in drugovi. — Za uredništvo odgovoren: Fr. Levec.

Uredništvo in upravnništvo v Novih ulicah 5.

Tiska „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani.